Utjecaj pandemija na gospodarstvo: Bazirano na primjeru globalne pandemije COVID-19 u Republici Hrvatskoj

Tadić, Marin

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:124:524668

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

REFST - Repository of Economics faculty in Split

zir.nsk.hr

UNIVERSITY OF SPLIT

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU

EKONOMSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

Utjecaj pandemija na gospodarstvo:

Bazirano na primjeru globalne pandemije COVID-19 u Republici Hrvatskoj

Mentor:

izv. prof. dr. sc. Vladimir Šimić

Student:

Marin Tadić

Split, rujan, 2020.

SADRŽAJ

1. UVOD 2

1.1. Problem istraživanja 2

1.2. Predmet i cilj rada 2

1.3. Metodologija istraživanja 2

1.4. Struktura rada 3

2. POVIJESNI PREGLED GLOBALNIH PANDEMIJA I NJIHOV UTJECAJ NA GOSPODARSTVO 4

2.1. Crna smrt (14. st.) 4

2.2. Španjolska gripa (20. st.) 8

2.3. Covid-19 (21. st.) 14

3. POSLJEDICE VIRUSA COVID-19 NA GOSPODARSTVO RH 15

3.1. Utjecaj gospodarstvene krize na bruto domaći proizvod (BDP) 17

3.2. Krivulja pandemijskog šoka i krivulja ekonomske krize 20

3.3. Zaštita ekonomije i zdravstva u vrijeme pandemije 25

3.4. Nezaposlenost tijekom trajanja pandemije 28

4. MAKROEKONOMSKI ODGOVOR NA GOSPODARSKU KRIZU UZROKOVANU COVID-19 31

4.1. Ekonomska politika 34

4.2. Kratkoročni ciljevi ekonomske politike 37

4.3. Mjere fiskalne politike u vrijeme trajanja gospodarstvene krize 38

4.4. Monetarna politika Hrvatske u vremenu gospodarske krize 39

4.5. Mjere HBOR-a za očuvanje gospodarstva 41

5. PANDEMIJA COVID-19 U EUROPI 44

5.1. Privremeni okvir (*Temporary Framework*) 44

5.2. Stability and Growth Pact (SGP) 46

5.3. Europski plan oporavka 47

5.4. Prognoze za Europu i Republiku Hrvatsku 49

6. ZAKLJUČAK 52

7. SAŽETAK 54

8. SUMMARY 55

9. LITERATURA 56

10. POPIS SLIKA 60

11. POPIS TABLICA 61

1. UVOD

1.1. Problem istraživanja

Problem istraživanja ovoga završnog rada jest sagledati utjecaj izbijanja zdravstvene krize prouzrokovane koronavirusom (SARS-CoV-2) na Republiku Hrvatsku te definirati i analizirati moguće negativne posljedice pandemije na hrvatsko gospodarstvo. Trenutna situacija je bez presedana u novijoj povijesti, ali pokušat ćemo odgovoriti na pitanja u vezi nastale krize u Hrvatskoj i u Europi te navesti koje su moguće makroekonomske posljedice koje će pandemija ostaviti i što nas čeka nakon njezinog završetka.

1.2. Predmet i cilj rada

Temeljni cilj rada je istražiti koje makroekonomske mjere će Republika Hrvatska uvesti da ublaži i stabilizira aktualnu situaciju. Nadalje, usporedit ćemo prijašnje globalne pandemije – *Crnu smrt* i *Španjolsku gripu* - s trenutnom i istražiti moguće sličnosti i razlike između njih te na taj način pokušati dobiti širu sliku onoga što nas čeka tijekom i nakon trajanja pandemije.

Prikazat ćemo utjecaje zdravstvene krize pomoću jednostavnih AS-AD modela i definirati koje mjere ekonomska politika mora uvesti da bi stabilizirala i ublažila negativne posljedice pandemije. Isto tako, objasnit ćemo važnost Hrvatske narodne banke u aktualnoj situaciji i navesti mjere koje Europska Unija planira implementirati za stabilizaciju gospodarstva.

1.3. Metodologija istraživanja

U radu su korištene sljedeće metode: metoda deskripcije, metoda kompilacije, metoda sinteze, metoda komparacije i metoda analize.

1.4. Struktura rada

Završni rad se sastoji od nekoliko dijelova. Prvi dio rada se bazira na teorijski povijesni pregled prijašnjih pandemija i objašnjava način na koje su one utjecale na svijet i gospodarstvo. Nadalje, središnji dio rada predstavlja kako je globalna pandemija COVID-19 utjecala na Republiku Hrvatsku dosada i koje su mjere uvedene da se ublaže negativne posljedice na gospodarstvo. Završni dio rada sadrži pregled mjera na razini Europske Unije uz navođenje instrumenta korištenih za suzbijanje nastale zdravstvene krize.

2. POVIJESNI PREGLED GLOBALNIH PANDEMIJA I NJIHOV UTJECAJ NA GOSPODARSTVO

Jedan od velikih izazova istraživanja utjecaja pandemija na svijet i ekonomiju je njihovo neučestalo djelovanje i pojavljivanje te je često vrlo teško odrediti koje su promjene rezultat same pandemije, a koje su promjene rezultat drugih faktora.

U nastavku ćemo kratko opisati najveće zabilježene globalne pandemije i analizirat razne efekte koje su ostavile na svijet i gospodarstvo.

2.1. Crna smrt (14. st.)

Crna smrt, poznata i kao Crna kuga ili bubonska kuga, je najveća kobna pandemija zabilježena u povijesti. Najvjerojatnije potječe iz središnje Azije odakle se proširila trgovačkim putovima i od koje je smrtno stradalo procjenjuje se od 75 do 200 milijuna ljudi[1] diljem svijeta. Službeni početak izbijanja pandemije u zapadnoj Europi je obilježen u listopadu 1347. godine u Messini (Sicilija, Italija) na povratku brodova sa Crnoga mora. Nedugo nakon Messine, kuga je zabilježena u Marseillesu, Tunisu, a potom u Rimu i Firenci – gradovima vrlo aktivne i široke trgovačke mreže. Do sredine 1348. g. kuga je zabilježena u Parizu, Bordeauxu, Lyonu i Londonu.[2] Kuga se dalje nezaustavljivo širila, zahvativši tijekom dviju godina (do prosinca 1350. godine) gotovo čitav kontinent.[3] U par godina procjenjuje se da je oko 20 milijuna ljudi izgubilo svoje živote što bi otprilike činilo oko 33% populacije tadašnje Europe.

[1]Točan broj preminulih teško je odrediti s obzirom da ne postoje pouzdani popisi stanovništva iz toga doba, a i kuga se javljala u nekoliko navrata i to ne s jednakim intenzitetom na cijelom kontinentu. Stoga se brojke kreću u navedenom širokom rasponu: Gould, G., Pyle, W. (1896), *Historic Epidemics. Anomalies and Curiosities of Medicine*, https://web.archive.org/web/20030216154359/http://etext.lib.virginia.edu/etcbin/toccer-new2?id=GouAnom.sgm&images=images/modeng&data=/texts/english/modeng/parsed&tag=public&part=18&division=div1 (20. 6. 2020.) i *De-coding the Black Death* (2001), BBC, http://news.bbc.co.uk/2/hi/health/1576875.stm (20. 6. 2020.)
Većina historiografa, oslanjajući se na postojeće izvore toga vremena, smatra da je u Europi u 14. st. nastradala jedna trećina stanovništva, premda postoje mišljenja da je pandemija odnijela čak 50 milijuna žrtava, odnosno 60% ukupne populacije Europe: Benedictow, O. (2005), *The Black Death: The Greatest Catastrophe Ever*, History Today, Vol. 55, https://www.historytoday.com/archive/black-death-greatest-catastrophe-ever (20. 6. 2020.)

[2] Urednici History.com (History.com Editors) (2020), Black Death, History, https://www.history.com/topics/middle-ages/black-death , (20. 6. 2020.)

[3] Ravančić, G. (2007), *Historiografija o epidemiji Crne smrti s polovice 14. stoljeća*, Povijesni prilozi, Vol. 26 No. 33, str. 200.

Crna smrt je uzrokovala neočekivane ekonomske, vjerske i socijalne krize. S aspekta tržišta rada za vrijeme trajanja pandemije, postalo je teško pronaći radnu snagu. Radnici su počeli zahtijevati veće plaće, dok su vladajući u Europi pokušali održati postojeći standard.

Istina, bilo je pokušaja da se zadrži ista razina plaća kakva je bila na snazi prije pojave kuge, Najbolji primjer za to je engleski Težački statut (*Statute of Labourers, 1350.-1351.*) koji je za cilj imao zadržati fiksni iznos plaće prije vremena kuge (koji je bio prilično nizak). Taj statut, veoma nerazuman i nepravedan prema radnicima, je bilo jako teško provoditi, premda je prividno ostao na snazi sve do 1444. kada je parlament izglasao nove i veće maksimalne iznose plaća. Većina urbanih središta je ipak taj statut ignoriralo, tako je npr. grad London izdao vlastiti statut po kojem je dozvoljeno isplaćivati veće plaće od propisanih (a i on se često ignorirao te se isplaćivalo više).[4] Sličan primjer zabilježen je i u našem Dubrovniku gdje su vlasti također neuspješno pokušale odrediti maksimalnu nadnicu. Plaća nadničara i težaka nakon kuge počela je rasti već tijekom 1349., a značajno je porasla tijekom 50-ih godina.[5]

Iako se radna snaga osjetno smanjila zbog smrtnosti kuge, količina dostupnog zemljišta i alata je ostala više-manje ista što je uzrokovalo povećanu proizvodnju dobara. Znamo kada su radnici više produktivni, vlasnici su spremni to i više nagraditi.[6] Stoga je drastično smanjenje populacije uzrokovanom kugom, u konačnici dovelo do povećanja plaće radnika te se kao rezultat toga povećao i standard života stanovništva.

Ipak, ovo ponešto pojednostavljeno razumijevanje, zahtijeva malo detaljnije pojašnjenje. Naime, nema sumnje da je depopulacija uzrokovana kugom utjecala na porast plaća, ali isto tako treba naglasiti da je cijela Europa nakon kuge bila pogođena strašnom inflacijom koja je trajala narednih četvrt stoljeća. Iz dostupnih izvora o plaćama obrtnika i zanatlija u Engleskoj prije i nakon kuge, vidimo da je nominalna plaća porasla, ali njena kupovna moć, odnosno realna plaća, je u prvom mahu nakon kuge pala, oporavila se oko 1350. godine da bi opet pala 1360-ih. Realna plaća je dosegnula razinu kakvu je imala sredinom 1330-ih tek sredinom 1370-

[4] Munro, J. (2004), *Before and After the Black Death: Money, Prices, and Wages in Fourteenth-Century England*, New Approaches to the History of Late Medieval and Early Modern Europe: Selected Proceedings of Two International Conferences at The Royal Danish Academy of Sciences and Letters in Copenhagen, Historisk-filosofiske Meddelser , Vol. 104, (2009), https://mpra.ub.uni-muenchen.de/15748/1/MPRA_paper_15748.pdf (22. 6. 2020), str. 345.-356.
[5]Ravančić, G. (2006), *Neka razmišljanja o posljedicama epidemije crne smrti 1348. godine u Dubrovniku*, Ekonomska i ekohistorija, Vol. 2, No. 1, str. 15.
[6] The Economic Impact of the Black Death of 1347-1352: https://msh.councilforeconed.org/documents/978-1-56183-758-8-activity-lesson-15.pdf (21.6.2020.), str. 240-241.

ih.[7] Kod nas ćemo opet za primjer uzeti Dubrovnik koji potvrđuje porast cijena životno važnih namirnica poput žita, soli i vina.[8]

Pandemija je ipak imala i neke dugoročno pozitivne efekte. Prije svega, poticala je nove tehnološke inovacije koje štede rad te se na taj način došlo do povećane produktivnosti. Naime, u potrazi za boljim radnim uvjetima, raste mobilnost radne snage, naročito kmetova i seljaka. Stoga su zemljoposjednici, gubeći kontrolu nad radnom snagom, bili primorani promijeniti svoju proizvodnju. Pokušavali su uvesti nove tehnologije proizvodnje i okrenuli su se novim proizvodima.

U Engleskoj i cijeloj sjeverozapadnoj Europi fokus je maknut s fizički iscrpljujućeg ratarstva (naročito je smanjen uzgoj žitarica) u korist stočarstva. Budući da stočarstvo ne zahtijeva toliko fizički snažnu radnu snagu, žene se sve više uključuju u proizvodnju i uz dramatične posljedice širi se opseg poslova dostupnih ženama. Dodatni poticaj za prijelaz na stočarstvo bila je i novonastala potražnja za stočarskim proizvodima. Zbog urbanizacije, veće koncentracije ljudi u gradovima i općeg porasta plaća nakon Crne smrti, povećala se potražnja za mesnim i mliječnim proizvodima. Na području Sredozemlja žitarice sve više zamjenjuju maslinarstvo i vinogradi.[9]

Ova epidemije kuge nije bila niti prva ni posljednja, ali je zbog svoje raširenosti i razarajuće snage ostavila dubok trag. Štoviše, njenu pojavu mnogi smatraju povijesnom prekretnicom koja najavljuje moderno doba. Pretpostavlja se da je jedan od glavnih razloga pada feudalizma u određenim državama (poput Engleske) bila upravo Crna smrt zbog velikih gubitaka seljaka koji su bili najviše pogođeni pandemijom, ali kojima je ono omogućila borbu za više privilegija.[10]

Veliki demografski gubici i strah od bolesti su za posljedicu imali odmak od ustaljenih vrijednosti i crkvenih normi te općenito novi odnos prema životu i smrti koji se manifestirao kroz promjene u humanizmu i kasnije renesansi.[11]

---

[7] Munro, J. (2004), op. cit., str. 348.
[8] Ravančić, G. (2006), op. cit., str. 13-15.
[9] Bićanić, I. (2017), *Kako su žene stvarale moderni kapitalizam nakon Crne smrti u XIV. stoljeću,* Arhivanalitika – Ekonomski lab, https://arhivanalitika.hr/blog/kako-su-zene-stvarale-moderni-kapitalizam-nakon-crne-smrti-u-xiv-stoljecu/ (22. 6. 2020.)
[10] The Economic Impact of the Black Death of 1347-1352: https://msh.councilforeconed.org/documents/978-1-56183-758-8-activity-lesson-15.pdf (21.6.2020.), str. 240-241.
[11] Bićanić, I. (2017), *op. cit.*,https://arhivanalitika.hr/blog/kako-su-zene-stvarale-moderni-kapitalizam-nakon-crne-smrti-u-xiv-stoljecu/ (22. 6. 2020.)

Koronavirus koji se širi danas je značajno drugačiji od Crne smrti, no postoje važne ekonomske lekcije koje možemo naučiti za buduća ekonomska kretanja. Prvenstveno bi se trebalo pripremiti za nadolazeću ekonomsku krizu koja će imati ozbiljne dugoročne posljedice.

Na primjeru Crne smrti možemo vidjeti da održavanje *statusa quo* može uzrokovati političke i socijalne nestabilnosti. *Lockdown*, ograničena kretanja, socijalna distanca i promjene u radnom vremenu samo su neki od negativnih posljedica pandemije. Potrebne su nove tehnološke inovacije da se smanji negativni utjecaj i poveća (ili održi) produktivnost. Dobar primjer je nagla digitalizacija dijela kompanija pa čak i državnih sektora gdje je rad na daljinu bio teško zamisliv (npr. obrazovanja).

Nadalje, restrikcija slobode kretanja može izazvati nemir i često nasilnu reakciju pa se postavlja pitanje kako će Hrvatska sa ostatkom svijeta izdržati uz uvedene mjere. Bili smo svjedoci prosvjeda diljem svijeta tijekom karantene, koji su često postajali nasilni i pretvarani u obračun policije i prosvjednika (npr. u Srbiji).

2.2. Španjolska gripa (20. st.)

Epidemija Španjolske gripe smatra se najtežom globalnom pandemijom modernog svijeta, a započela je u proljeće 1918. godine. Istodobno je zapažena u različitim dijelovima svijeta pa je iznimno teško precizno odrediti mjesto izbijanja pandemije. Prvo službeno necenzurirano izvješće zaraze iz 1918. godine dolazi iz Španjolske zbog čega je pandemija dobila svoje ime. Iako se virus gripe po svemu sudeći nije prvi put pojavio ni širio iz Španjolske, ova pandemija će uvijek biti poznata kao Š*panjolska gripa*.[12]

Svijet je pogođen pandemijom koja se pojavila u tri vala. Prvi pandemijski val (ožujak – srpanj 1918.) se opisuje kao blagi oblik bolesti u kojemu su smrtni slučajevi bili rijetki pa zbog toga nije izazvao izrazitu pozornost, dok je drugi val bio iznimno opasan. Treći pandemijski val je bio najintenzivniji i počeo je u zimu 1919. godine.[13]

Pojavila se u vrijeme trajanja 1. svjetskog rata te je povećano mobiliziranje vojske pomoglo akceleraciju širenja pandemije kroz cijelu Europu i SAD. Procjenjuje se da je oko 500 milijuna ljudi bilo zaraženo virusom, a da je bilo od 50 do 75 milijuna smrtnih slučajeva. Zanimljivo, žrtve su većinom bile mlade i zdrave osobe od 18 do 40 godina, a ne, kako bismo očekivali, starci i djeca. Nije posve jasno zašto su baš oni bili tako podložni bolesti. Jedna je hipoteza da su ljudi rođeni prije 1889. godine – kada se posljednji put pojavila pandemija gripe – posjedovali parcijalnu imunost, dok su mladi, koji su dodatno bili iscrpljeni ratom i u bliskom kontaktu jedni s drugima, bili neimunizirani i zbog toga više izloženi bolesti.[14]

Nažalost, ograničena pažnja je pružena socijalnim i ekonomskim efektima pandemije te posjedujemo vrlo malo adekvatnih podataka. Situacija se otežava kada uzmemo u obzir da je trajala za vrijeme Prvog svjetskog rata i netom nakon njega te je teško razlučiti što je direktna posljedica pandemije, a što rata. U smislu ekonomskog šoka i nastale krize, možda bi najobjektivnije bilo reći da su ta dva faktora združena u nesretnom spletu okolnosti.

No, u mnogočemu mjere poduzete kako bi se spriječilo širenje bolesti su slične onima kojima svjedočimo sada – uvedena je karantena i socijalna distanca, zatvarane su škole, crkve i ostali javni objekti, zabranjena su masovna okupljanja, a nošenje maski je u mnogim mjestima

[12] Cvetnić, Ž. i Savić, V. (2018), *Prije 100 godina španjolska gripa „majka" svih pandemija poharala je svijet*, Veterinarska stanica, Vol. 49 No. 5, str. 332-333.
[13] Ibidem, str. 334.
[14] Kuhar, M. i Fatović-Ferenčić, S. (2020), *Pobjede i porazi: borbe s pandemijama virusnih bolesti tijekom posljednjih stotinu godina*, Liječnički vjesnik, Vol. 142 No. 3-4, str. 108.

postalo normalno, premda je i tada bilo protivnika. Da i te intervencije, poput socijalne distance, imaju pozitivne učinke ne samo na ograničavanje rasta broja zaraženih, već i na gospodarstvo, svjedoči studija o utjecaju Španjolske gripe 1918. godine na ekonomiju SAD-a. Autori su napravili analizu gradova koji su različito provodili epidemiološke mjere te su usporedili njihove ekonomije u kratkoročnom i srednjoročnom periodu nakon pandemije.

Studija donosi dva važna zaključka. Prvi je taj da su gradovi koji su teže bili pogođeni pandemijom 1918. godine obilježeni naglim i trajnim padom stvarne gospodarske aktivnosti. Drugi otkriva kako gradovi koji su na vrijeme primijenili opsežne epidemiološke mjere u srednjoročnom razdoblju nisu imali negativnih ekonomskih učinaka. Naprotiv, ti gradovi koju su intervenirali ranije te agresivnije i duže provodili mjere doživjeli su relativno povećanu stvarnu ekonomsku aktivnost nakon što je pandemija počela jenjavati. Ta otkrića sugeriraju da pandemije mogu imati velike ekonomske gubitke, ali da pravilno i dosljedno provođenje epidemioloških mjera može dovesti do boljih ekonomskih rezultata i niže stope smrtnosti.[15]

Ti podaci su u skladu sa shvaćanjem da pandemije smanjenjem ponude i potražnje negativno utječu na gospodarsku aktivnost. Rezultati pada gospodarske aktivnosti su trajni, a za razliku od manje pogođenih područja - dakle onih koji su uspješno provodili mjere zaštite - područja ozbiljnije zahvaćena pandemijom su ostala u krizi sve do 1923. godine.[16]

Kao i ostale pandemije, Španjolska gripa je uzrokovala negativni ekonomski šok zbog nedostatka radne snage i ostavila kapital i resurse netaknute.[17]

Znamo da su veliki gradovi, poput npr. New York-a, bili praktički ugašeni jer je populacija bila pod potpunom karantenom – za primjer možemo uzeti Italiju danas (odnosno prije par mjeseci) gdje se praktički sve aktivnosti zamrle: od zatvorenih poduzeća, zabranjenih sportskih događanja do privatnih druženja.

[15] Correia, S.; Luck, S.; Verner, E., *Pandemics Depress the Economy, Public Health Interventions Do Not: Evidence from the 1918 Flu* (5. lipnja, 2020), SSRN, str. 1-55., https://ssrn.com/abstract=3561560 (15. 7. 2020)
[16] Ibidem
[17] Brainerd, E.; Siegler, M. (2003): *The Economic Effect of the 1918 influezna epidemic,* CEPR DP No. 3791, https://cepr.org/sites/default/files/news/FreeDP_20March.pdf, str. 4-7.

Do sada smo pretpostavili da je jedini utjecaj Španjolske gripe inicijalni šok na populaciju i radnu snagu u razdoblju od 1918. do 1919., no postoji razloga vjerovati da je pandemija bitno utjecala na stopu rasta populacije i radne snage nakon tog perioda. Nažalost zbog ograničenih podataka teško je procijeniti precizne socijalne i ekonomske efekte.[18]

Naime, koristeći se sljedećim člancima iz 1918. godine možemo dobiti poprilično dobru sliku ekonomskih utjecaja pandemije u Americi. Prvi članak „How Influenza Affects Business" iz *The Arkansas Gazette* sadrži sljedeće zaključke:[19]

- Poduzeća su zabilježili pad poslovanja preko 30%
- Veleprodaja prehrambenih proizvoda se smanjila za jednu trećinu
- Zbog velikog broja zaraženih nastala je velika potražnja za madracima i krevetima
- Poduzeća u Little Rock, Arkansasu prosječno dnevno gube preko 10.000$. Ovo je stvarni gubitak, a ne pad poslovanja koji bi se mogao povećati nakon što je karantena gotova jer se određeni proizvodi ne mogu prodati u budućnosti
- Jedino poslovanje sa povećanom aktivnošću su ljekarne i farmaceutske tvrtke

Sljedeći članak *Influenza Crippling Memphis Industries* iz *The Commerical Appeal* sadrži sljedeće zaključke:[20]

- Iznimno velika odgovornost je stavljena na zdravstveni sustav, dolazi do preopterećenja bolnica i zdravstvenih radnika
- Nedostatak radne snage u industrijskim tvornicama
- Rudarska industrija je zabilježila preko 50% pada proizvodnje te mnoga poduzeća su na rubu zatvaranja zbog nastanka žarišta u rudnicima

Autori Elizabeth Brainerd i Mark V. Siegler u svom radu o utjecaju Španjolske gripe na ekonomiju iznose kako teoretski modeli gospodarskog rasta nude oprečna predviđanja hoće li epidemija i popratni negativni šok za stanovništvo i radnu snagu povećati ili smanjiti stopu rasta proizvodnje po stanovniku tijekom srednjeg i dugog roka. Za bolju ilustraciju promatraju dva jednostavna modela rasta: neoklasični Solow (1956.) model koji pretpostavlja smanjivanje

[18] Brainerd, E.; Siegler, M. (2003): *The Economic Effect of the 1918 influezna epidemic,* CEPR DP No. 3791, https://cepr.org/sites/default/files/news/FreeDP_20March.pdf, str. 4-7.
[19] Thomas A. Garrett (2007.) ; *Economic Effects of the 1918. Influezna pandemic,* https://www.stlouisfed.org/~/media/files/pdfs/community-development/research-reports/pandemic_flu_report.pdf ,str. 19-20.
[20] Ibidem

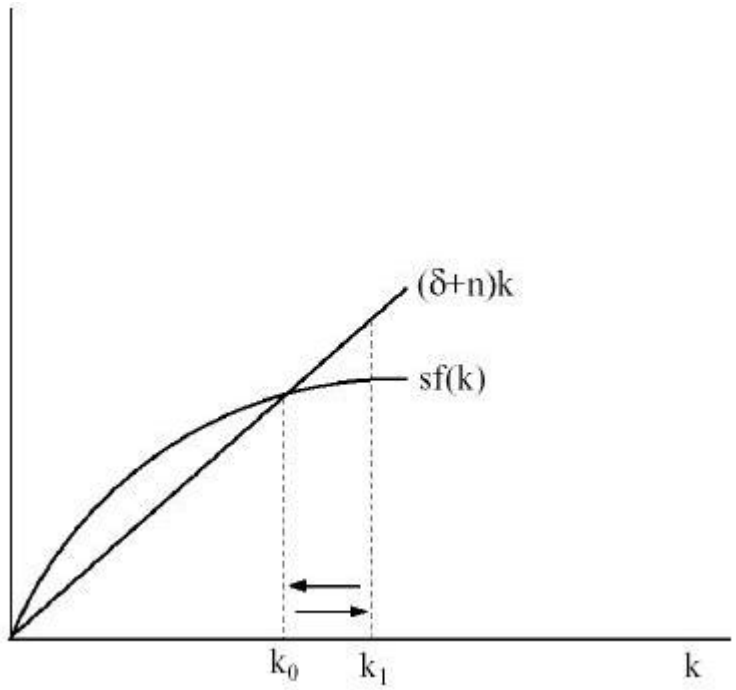
marginalnog povrata kapitala i model AK koji je zasnovan na radu Romera (1987.) i Rebela (1991.) i pretpostavlja stalni povrat akumulacije kapitala.[21]

Solow model nam pokazuje da je k iznos kapitala po radniku, s je stopa štednje, d stopa amortizacije, n je stopa rasta stanovništva i f(k) je Cobb-Douglas proizvodna funkcija sa smanjenim graničnim prinosima na kapital.[22]

Ako ekonomija počinje na k0, početni učinak pandemije će biti povećanje količine kapitala po radniku i proizvodnju po radniku te će pomaknuti ekonomiju sa početnog k0 stanja do k1. Poslije početnog šoka, ekonomija će se postepeno vratiti na stanje k0 i gospodarski rast outputa po radniku će biti negativan tijekom tranzita stanja ekonomije.[23]

Dakle, možemo ustanoviti da što je pandemija jača, bit će veći inicijalni rast kapitala po radniku i output po radniku i veći negativni rast u proizvodnosti po radniku dok se ekonomija konvergira u prijašnje stanje.[24]

[21] Brainerd, E.; Siegler, M. (2003): *The Economic Effect of the 1918 influezna epidemic,* CEPR DP No. 3791, https://cepr.org/sites/default/files/news/FreeDP_20March.pdf, (22. 6. 2020.), str. 8-9.
[22] Ibidem
[23] Ibidem
[24] Ibidem

Slika 1. Neoklasični Solow model

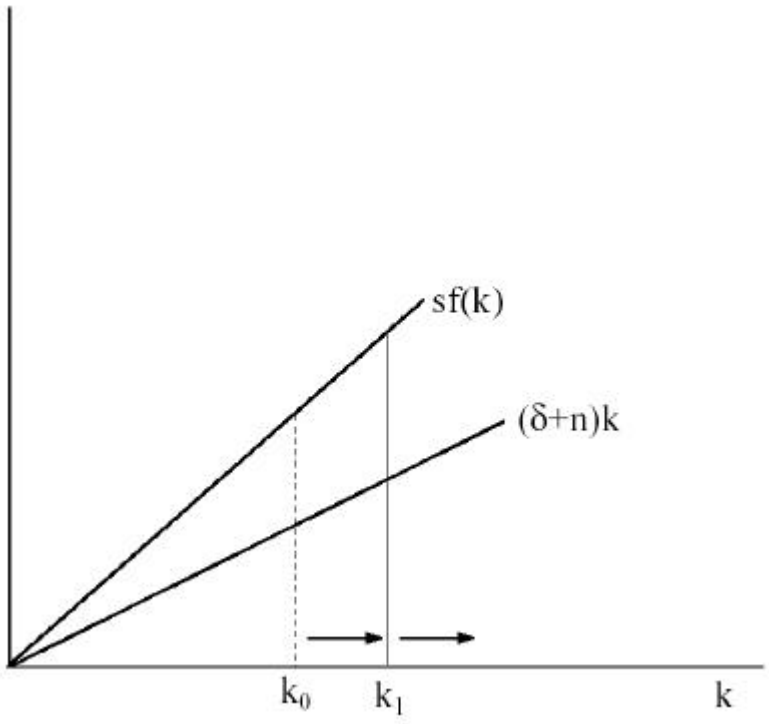
***Izvor**: Brainerd, E.; Siegler, M. (2003): The Economic Effect of the 1918 influezna epidemic, CEPR DP No. 3791, https://cepr.org/sites/default/files/news/FreeDP_20March.pdf (22. 6. 2020.)*

U AK modelu, pandemija će isto inicijalno povećati iznos kapitala po radniku i output po radniku. Naime, u kontrastu Solow-og modela, rast outputa po radniku će biti pozitivan u godinama nakon početnog šoka. Odmah nakon šoka populaciji, iznos kapitala po radniku se povećava sa k0-k1.[25]

Za razliku od Solow-og modela, sljedeća stopa rasta će biti pozitivna jer se iznos kapitala po radniku nastavlja povećavati te dodatno možemo zaključiti da što je veći inicijalni šok biti će veća nadolazeća stopa rasta outputa po radniku.[26]

[25] Brainerd, E.; Siegler, M. (2003), op. cit., https://cepr.org/sites/default/files/news/FreeDP_20March.pdf, (22. 6. 2020.), str. 8-12.
[26] Ibidem, str. 9-12.

Svrha prikaza modela (Solow i AK) je bila da ilustriramo jednostavne modele rasta te da vidimo kako i jednostavni modeli nas vode u komplicirane procijene. Više kompliciraniji modeli, kao oni koji uključuju ljudski kapital ili modele u kojima stopa inovacija ovisi pozitivno na veličinu populacije dovode nas do daljnjih nejasnoća.[27]

Slika 2. AK model

***Izvor**: Brainerd, E.; Siegler, M. (2003): The Economic Effect of the 1918 influezna epidemic, CEPR DP No. 3791, https://cepr.org/sites/default/files/news/FreeDP_20March.pdf (22. 6. 2020.)*

[27] Brainerd, E.; Siegler, M. (2003), op. cit., https://cepr.org/sites/default/files/news/FreeDP_20March.pdf, (22. 6. 2020.), str. 9-12.

2.3. Covid-19 (21. st.)

Novi oblik koronavirusa (SARS-CoV-2) identificiran je po prvi put u prosincu 2019. u Wuhanu u Kini i uzrok je bolesti COVID-19 - globalne pandemije za koju mnogi stručnjaci smatraju da će imati katastrofalne posljedice ne samo na svjetsku ekonomiju, već i na naš cijeli način života.[28]

Kako se virus SARS-CoV-2 širi svijetom, pandemija je uzrokovala najveću globalnu recesiju u povijesti s više od trećine globalne populacije u (barem privremenoj) karanteni.

Dolazi do velikih reakcija svake države da pokušaju mitigirati nuspojave pandemije i ekonomske krize koja je slijedi. Prazne ulice, socijalno distanciranje i prestanak rada mnogih poduzeća su postala nova svakodnevnica svijeta što ima veliki utjecaj na globalnu ekonomiju.

Što se tiče Republike Hrvatske, već smo osjetili prvi val negativnih posljedica pandemije poput povećanja broja nezaposlenih, pad BDP-a, smanjenje proizvodnje i veliki udarac turizmu. Istražit ćemo različite kontingencijske mjere koje su postavljenje od strane Hrvatske te Europske Unije.

Makroekonomska politika je trenutno od esencijalne važnosti u smislu da mora prikazati i odlučiti koje će se mjere poduzimati kako bi se ublažio utjecaj pandemije. Isto tako, mora odrediti realne ciljeve koje bi poduzete mjere trebale ostvariti. Na makroekonomskoj razini, izbijanje pandemije predstavlja neučestalu situaciju negativnog šoka na strani agregatne ponude.

Industrije koja se bave ili su usko vezane za turizam, prijevoz robe i ljudi (zračne luke, autoprijevoznici), import/export tvrtke i mnoga ostala neesencijalna poduzeća su najviše osjetile posljedice pandemije. Snalažljivija poduzeća su se uspješno prebacila na digitalni sistem poslovanja i na taj način su se adaptirali na aktualnu situaciju.

[28]Koronavirusi su velika skupina virusa koji uzrokuju razne bolesti kod ljudi i životinja. Kod ljudi koronavirusi najčešće uzrokuju respiratorne infekcije koje se kreće od obične prehlade do ozbiljnih bolesti popust MERS-a (Middle East Respiratory Syndrome) i SARS-a (Severe Acute Respiratory Syndrome). Zadnji otkriveni koronavirus SARS-CoV-2 je uzročnik zarazne bolesti COVID-19. Svjetska zdravstvena organizacija je epidemiju COVID-19 proglasila pandemijom 11. ožujka 2020. (Izvor: WHO: https://www.who.int/) (18. 6. 2020.)

Naime, postoje i ostala poduzeća i djelatnosti koja se jednostavno ne mogu prebaciti na digitalan sistem i nastaviti funkcionirati. Najbolji primjer za ovo je turizam koji podrazumijeva migraciju ljudi te je pod najvećim pritiskom koronavirusa.

3. POSLJEDICE VIRUSA COVID-19 NA GOSPODARSTVO RH

U nastavku rada analizirat ćemo kako je globalna pandemija koronavirusa utjecala na gospodarstvo u Republici Hrvatskoj i prikazat ćemo osnovne makroekonomske učinke te mjere koje se poduzimaju da se ublaži negativni šok. Isto tako istražit ćemo i objasniti mjere koje se moraju poduzeti za održavanje stabilnosti i ustanoviti važnost centralne banke u trenutnoj situaciji.

Gospodarska kriza prouzročena izbijanjem pandemije virusa COVID-19 u makroekonomiji predstavlja neučestalu situaciju negativnog šoka na strani agregatne ponude (AS). Zbog izbijanja virusa došlo je do uvođenja raznih sigurnosnih mjera za održavanje socijalne distance između ljudi što je zauzvrat uzrokovalo značajno ograničavanje ekonomskih djelatnosti u svim sektorima te u nekim djelatnostima potpuni prestanak rada. Kada poduzeća ne proizvode da se ukupna razina proizvodnje smanjuje. Agregatna ponuda (AS) pomiče se u lijevu stranu te pošto je bruto društveni proizvod mjera veličine proizvodnje, zbog prestanka proizvodnje radi pandemije došlo je do pada BDP-a.[29]

Možemo zaključiti da osim pada agregatne ponude (AS) uključuje se i pad agregatne potražnje (AD). Dogodio se signifikantan pad proizvodnje na svjetskom i domaćem tržištu zbog nastale zdravstvene krize. Nadalje, zbog uvedenih preventivnih sigurnosnih mjera došlo je do pada tekućeg i očekivanog dohotka što je zauzvrat negativno utjecalo na agregatnu potražnju (AD).

[29] Ćorić, B. (2020), *COVID 19: osnovni makroekonomski okvir za razumijevanje ekonomske krize i mjera makroekonomske politike,* EFST, str. 3-4, https://www.efst.unist.hr/en/o-fakultetu/novosti/upisi/artmid/675/articleid/5068 (27. 6. 2020.)

Prognozirani pad potražnje najviše se očekuje zbog pada dolaska turista u RH što će dovesti do snižene potražnje za domaćim uslugama u sektoru turizma (smanjenje izvoza, pad X-a). Dakako moramo napomenuti da zbog izbijanja pandemije COVID-19 i uvedenih mjera protiv nje, fizički je onemogućeno, ili barem ograničeno, obavljanje turističkih i popratnih ugostiteljskih djelatnosti. Pandemija je značajno utjecala na investicije zbog uvjeta velike neizvjesnosti. Isto tako, smanjena je dohodak građana što dovodi do smanjenja osobne potrošnje.[30]

U kratkom roku možemo očekivati sljedeće utjecaje na agregatnu potražnju (AD):[31]

- Smanjenje potražnje za dobrima i otežava promet robe
- Smanjenje kupovne moći, esencijalna dobra su postala prioritet
- Inicijalni rast osobne potrošnje zbog uvedenih mjera ograničavanja kretanja kojega slijedi pad osobne potrošnje
- Rast nezaposlenih, pad plaća
- Zbog aktualne situacije i neizvjesnosti dolazi do smanjenja investicija

Iznimno je bitno naglasiti da uvedene kratkoročne mjere ekonomske politike za suzbijanje negativnih posljedica pandemije COVID-19 i poticanje gospodarstva neće biti toliko efikasne jer su one prvenstveno namijenjene kao odgovor gospodarskog krizi preko utjecaja na veličinu agregatne potražnje, dok je u ovom slučaju negativni šok nastao na strani agregatne ponude.[32]

[30] Ćorić, B. (2020), op. cit., str. 3-5, https://www.efst.unist.hr/en/o-fakultetu/novosti/upisi/artmid/675/articleid/5068 (27. 6. 2020.)
[31] Ibidem
[32] Ibidem

3.1. Utjecaj gospodarstvene krize na bruto domaći proizvod (BDP)

Globalna kriza iznimno je utjecala na gospodarstvo većine zemalja pa su morale poduzeti niz mjera da reduciraju negativni utjecaj pandemije. Došlo je do iznimnog pada BDP-a zbog ograničenih ekonomskih djelatnosti hrvatskog gospodarstva od sredine ožujka.[33]

Prve procjene pokazuju da je tromjesečni BDP u prvom tromjesečju 2020. realno veći za 0,4% u odnosu na 2019. godine, dok je bruto dodana vrijednost u prvom tromjesečju realno veća za 10% u odnosu na isto tromjesečje 2019.[34]

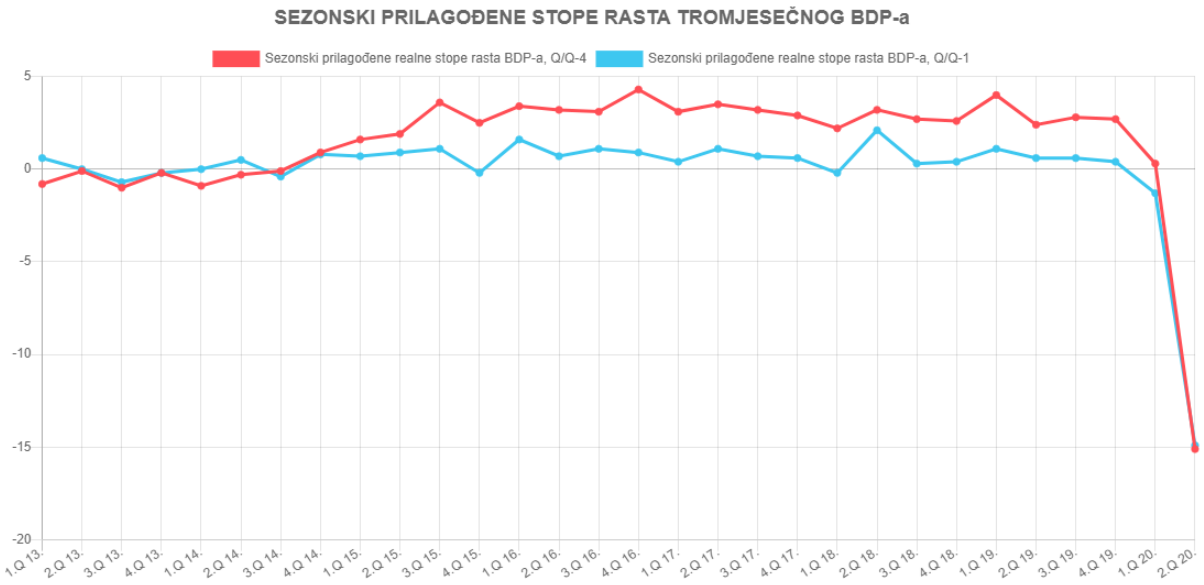
Ograničavanje ekonomskih djelatnosti i zatvaranje trgovina tijekom ožujka 2020. prodaja u pojedinim maloprodajnim sektorima ostvarila je pad. Povećala se potražnja za farmaceutskim proizvodima i porast prodaje u ljekarnama.[35]

Zbog uvedenih restrikcijskih mjera ili potpunog „lockdown-a“ tvornica i poduzeća u ožujku došlo je do iznimnog pada industrijske proizvodnje u gotovo svim područjima. U usporedbi s istim tromjesečjem prethodne godine vidimo da je tržište rada stagniralo i tome su pridonijele uvedene mjere za očuvanje radnih mjesta uvedenih sa strane Republike Hrvatske.[36]

[33] *Učinci pandemije bolesti COVID-19 na društveno-ekonomske pokazatelje*, DZS, https://www.dzs.hr/Hrv/Covid-19/bdp.html (2.7.2020.)
[34] Ibidem
[35] Ibidem
[36] Ibidem

Najveći doprinos rastu BDP-a ostvaren je u djelatnosti građevinarstva, dok je najveći doprinos smanjenju obujma ostvaren je u djelatnosti prerađivačke industrije. Prva prognoza pokazuje da je tromjesečni BDP realno manji za 15,1% u odnosu na isto tromjesečje 2019 što je najveći realni pad BDP-a od 1995. godine. Realni pad je ostvaren u svim komponentama BDP-a s rashodne strane, osim u potrošnji opće države, koja ostvaruje blagi porast.[37]

U gotovo svim područjima industrijske proizvodnje je došlo do pada zbog djelomičnog ili potpunog zatvaranja tvornica i poduzeća. Pod najvećim udarom su kućanstva koja su pala za 14%, što je najveći tromjesečni pad do sada. Unatoč tome, proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i proizvodnja naftnih derivata su ostvarile porast.

Slika 3. Tromjesečni rast BDP-a

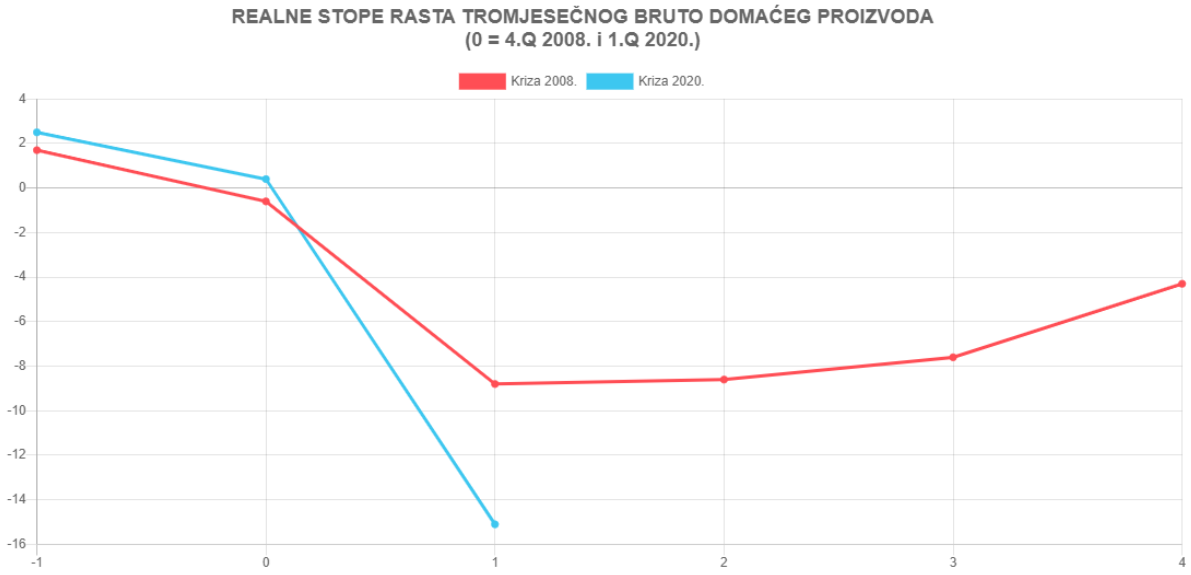
***Izvor**: Učinci pandemije bolesti COVID-19 na društveno ekonomske pokazatelje*, DZS, https://www.dzs.hr/Hrv/Covid-19/bdp_2_q.html (20.9.2020.)

[37] *Učinci pandemije bolesti COVID-19 na društveno ekonomske pokazatelje*, DZS, https://www.dzs.hr/Hrv/Covid-19/bdp_2_q.html (20.9.2020.)

Utjecaj pandemije COVID-19 je preokrenulo globalno gospodarstvo i uzrokovala pad trgovinskih tokova između Republike Hrvatske i ostalih država te pad putovanja, prometa, izvoza i ostalih poslovnih usluga Promet turista se znatno smanjio radi ograničenja putovanja.

Da shvatimo koliko ozbiljan utjecaj pandemija ima na naše gospodarstvo, možemo usporediti financijsku krizu iz 2008. godine, kada je Republika Hrvatska imala pad tromjesečnog BDP-a od 8,8% sa trenutnom situacijom i možemo uočiti da je tromjesečni pad BDP-a zamalo udvostručen.[38]

Prema dosadašnjim procjenama možemo očekivati rekordni pad BDP-a i zaključujemo da hrvatsko gospodarstvo, kao i svjetsko gospodarstvo, neće uspjeti izbjeći nadolazeću recesiju.

Slika 4. Tromjesečni pad BDP-a iz 2008. i 2020. godine

Izvor: *Učinci pandemije bolesti COVID-19 na društveno ekonomske pokazatelje*, DZS, https://www.dzs.hr/Hrv/Covid-19/bdp_2_q.html (20.9.2020.)

[38] *Učinci pandemije bolesti COVID-19 na društveno ekonomske pokazatelje*, DZS, https://www.dzs.hr/Hrv/Covid-19/bdp_2_q.html (20.9.2020.)

3.2. Krivulja pandemijskog šoka i krivulja ekonomske krize

Izbijanje pandemije COVID-19 uzrokovala je ekonomsku krizu koja ima svoju odgovarajuću distribuciju nastanka i nestanka. Krivulja pandemijskog medicinskog šoka inače obuhvaća 6 faza u kojoj su prve dvije predpandemijski interval, a ostale četiri faze obuhvaćaju pandemijski interval. Faze krivulje pandemijskog šoka su sljedeće: ispitivanje prvih slučajeva, prepoznavanje potencijala za kontinuirani prijenos, iniciranje pandemijskog vala, ubrzavanje pandemijskog vala, usporavanje pandemijskog vala i pripreme za buduće pandemijske valove. Važno je naglasiti kako svaka pojedina faza ima svoju različitu dinamiku i različito vremensko trajanje.[39]

Službeno objavljeni prvi slučaj u RH se dogodio 25.2.2020., što je otprilike dva mjeseca kasnije u odnosu na prvi slučaj oboljenja u Kini. Vlada Republike Hrvatske je pravovremeno aktivirala Stožer civilne zaštite koji poduzima mjere za ublažavanje udara i aktivno prati razvoj situacije. Nadalje, Hrvatska je uvela 63 mjere za pomoć gospodarstvu od kojega su 31 mjere namijenjene za različite odgode plaćanja, 15 mjera za zajmove i olakšavanje zajmova i garancija te ostatak mjera su uglavnom anegdotalnog karaktera.[40]

Prvenstveno vidimo da vremenska dinamika medicinskog šoka prethodi gospodarskim šokovima, dok drugo vidimo da je profil gospodarskog šoka inverzan u odnosu na intenzitet zdravstvenoga šoka odnosno mjera zdravstvene zaštite. Veći intenzitet mjera (gornja krivulja s crtkanom linijom) s ciljem poravnavanja krivulje pandemije više opterećuje zdravstveni sustav (naglo povećanje troškova) i stvara veću negativnu amplitudu gospodarskih šokova i veću ekonomsku krizu (donja krivulja s crtkanom linijom).[41]

Zbog izbijanja pandemije i uvođenja karantene dovelo je do zaustavljanja proizvodnje i kretanja ljudi, zatvaranja trgovina, obrta i javnih ustanova, tj. došlo je do potpunog zaustavljanja nekih djelatnosti ili njihovi smanjenje na minimum. Zbog neočekivanog

[39] Čavrak, V. (2020), *Makroekonomija krize COVID-19 i kako pristupiti njihovom rješavanju*, EFZG working paper series, No. 03, 2020., str. 6-8., https://vladimir-cavrak.from.hr/2020/04/09/makroekonomija-krize-covid-19/, (29. 6. 2020.)
[40] Ibidem
[41] Ibidem

prestanka i zaustavljanja djelatnosti u gotovo cijelom svijetu čini bitnu razliku trenutne gospodarske krize od onih kojih bilježi ekonomska povijest.[42]

Krivulja prikazana na slici 5. su teorijskog karaktera i empirijski podaci i dostupne procjene ukazuju na zaključak da bi faze ubrzavanja i usporavanja pandemije u slučaju RH mogla trajati par mjeseci uz opasnost nastanka 1 ili više valova pandemije. Naime, što se tiče ekonomske krize, po prvim procjenama mogla bi trajati sve do kraja iduće 2021. godine. Procjena za pad BDP-a tijekom ekonomske krize pretpostavljaju stručnjaci da bi mogla doseći raspon od 10-25% u 2020.[43]

Velika je odgovornost stavljena na medicinski sektor i javno zdravstvo da pravovremeno odgovore na postavljene izazove pandemije. U slučaju uspješnog odgovora oporavak bi mogao biti kroz par mjeseci, no u slučaju manjeg uspjeha vrijeme gospodarskog oporavka bi mogao trajati sve do trećeg kvartala 2023.godine.[44]

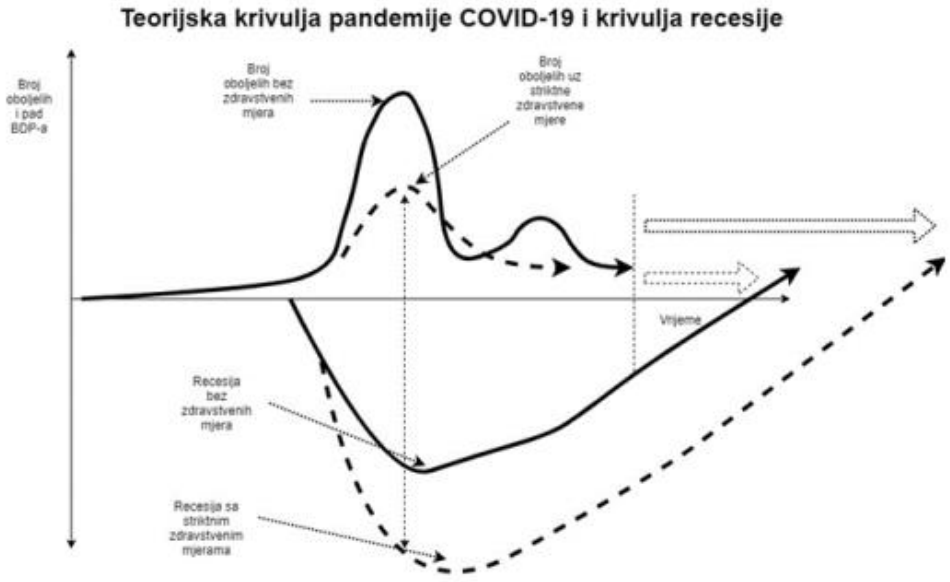
Trenutno u RH procjene za gospodarski oporavak su veoma nepouzdane i kreću su u velikim rasponima. Izniman problem za Hrvatsku je što je zemlja u kojoj strukturi gospodarstva prevladava sektor turizma koji je najviše pod udarom pandemije te upravo u ovakvoj situaciji vidimo problem velike ovisnosti hrvatskog gospodarstva o turizmu (tzv. Nizozemska bolest). Velika neizvjesnost i nisko povjerenje u domaće institucije tijekom trajanja pandemije će potaknuti dodatni pad potrošnje i suočeni smo sa velikim padom proračunskih prihoda (poreznih i neporeznih).[45]

[42] Čavrak, V. (2020), *op. cit.,* str. 6-8., https://vladimir-cavrak.from.hr/2020/04/09/makroekonomija-krize-covid-19/, (29. 6. 2020.)
[43] Ibidem
[44] Ibidem
[45] Ibidem

Posljedice medicinske krize će zasigurno biti velike i kompleksne i one zahvaćaju cijeli gospodarski sustav. Možemo prikazati učinke COVID-19 na gospodarstvo putem Baldwin modela ekonomskog kružnog toka.[46]

Ovaj pojednostavljeni prikaz funkcioniranja gospodarstva pokazuje osnovne točke utjecaja medicinske krize na ekonomiju. Gospodarstvo će funkcionirati ako funkcioniraju novčani tokovi koji izazivaju procesi proizvodnje, potrošnje i razmjene i upravo zbog tog razloga esencijalno je da se očuvaju novčani tokovi jer u slučaju njihovog prekida u bilo kojoj točci izaziva zastoj čitavoga toka. Crveni „X“ označavaju na kojim mjestima šokovi narušavaju normalni novčani tok. Krenimo od lijeve strane u smjeru kazaljke na satu[47] :

Kućanstva gube primanja (plaće, rente, mirovine), bankrot (nemogućnost otplate zajmova, računa) i pod velikim su financijskim pritiskom pa su mnogi izloženi visokim dugovima te se nalaze u situaciji bez rezervnih prihoda za ublažavanje udara pandemije.

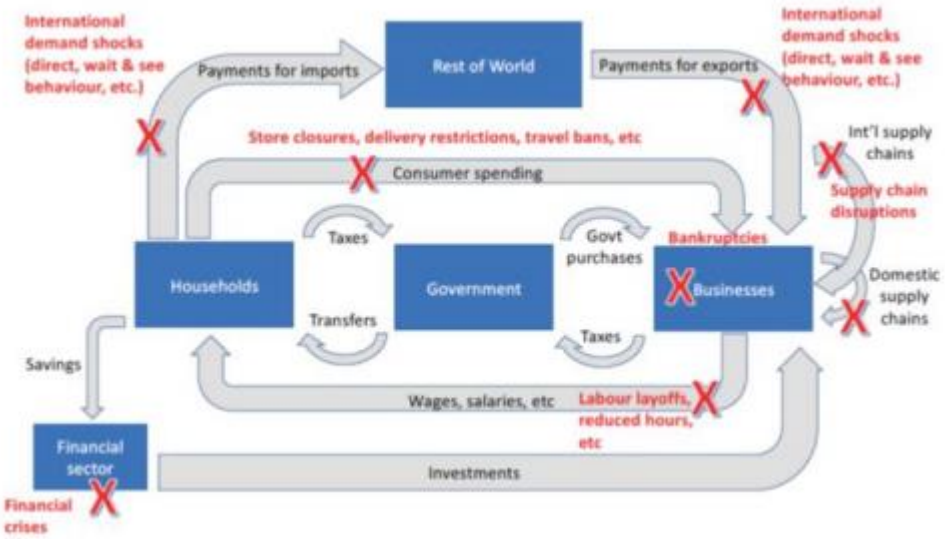
Slika. 5. Teorijska krivulja pandemije COVID-19 i krivulja recesije

***Izvor**: Čavrak, V. (2020.): Makroekonomija krize COVID-19 i kako pristupiti njihovom rješavanju,* https://vladimir-cavrak.from.hr/2020/04/09/makroekonomija-krize-covid-19/, (29. 6. 2020.)

[46] Čavrak, V. (2020.), *op. cit.*, str. 10-12., https://vladimir-cavrak.from.hr/2020/04/09/makroekonomija-krize-covid-19/, (29. 6. 2020.)
[47] Ibidem

Moramo naglasiti kako pad dohotka kućanstva smanjuje potrošnju na robe i usluge pa na taj način smanjuje se dotok novca prema poduzećima i državi. Smanjuje se domaća potražnja pa tako i uvoz, ali pošto je kriza na globalnoj razini, u cijelom svijetu se smanjuje izvoz i uvoz jer se obustavljaju svjetski lanci proizvodnje. Naime, pad izvoza će imati značajnije negativne posljedice na hrvatsko gospodarstvo nego ostale europske zemlje koje su manje otvorene i više samodostatne.[48]

Zbog negativnih šokova ponude i pada potražnje došlo je do raznih poremećaja na domaćim i međunarodnim lancima proizvodnje i opskrbe za čiju će restoraciju, rekonstrukciju i restrukturiranje biti potrebno dugo vremena nakon kraja globalne pandemije. Biti će iznimno teško stabilizirati situaciju ne samo zbog prekida proizvodnje i opskrbe, već i zbog potencijalnih odluka nekih zemalja da povećaju svoju samodostatnost u sektorima energije,hrane, lijekova što će zauzvrat smanjiti broj narudžbi i dovesti do manje izvozne potražnje.[49]

Slika 6. Višestruki udari COVID-19 u ekonomskom kružnom toku

***Izvor**: Čavrak, V. (2020.): Makroekonomija krize COVID-19 i kako pristupiti njihovom rješavanju,* https://vladimir-cavrak.from.hr/2020/04/09/makroekonomija-krize-covid-19/, (29. 6. 2020.)

[48] Čavrak, V. (2020.), *op. cit.*, str. 10-12., https://vladimir-cavrak.from.hr/2020/04/09/makroekonomija-krize-covid-19/, (29. 6. 2020.)
[49] Ibidem

Možemo shvatiti da će stradati čitavi tercijarni i kvartarni sektori usluga te osobito proizvodnja robe dugotrajne potrošnje (oprema, namještaj,automobili i sl.) zbog racionalnih odluka potrošača koji će na dulje vrijeme odgađati kupovinu sve do trenutka neophodnosti. Zbog navedenih razloga možemo očekivati ogromne gubitke poduzetnika i povećane opasnosti od stečaja.[50]

Prethodna ekonomska kriza je dugo vremena ograničila rast investicija i tehnološke obnove u gospodarstvu, dok će ih aktualna kriza još više produbiti. Isto tako, moramo napomenuti kako hrvatsko gospodarstvo ima par velikih strukturnih problema. Prevladavaju mala i srednja poduzeća koja nemaju financijski kapacitet da izdrže duži period nakon ovakvog pada proizvodnje i prometa te možemo očekivati lančani efekt što će dovesti mnoga poduzeća u nezgodnu financijsku situaciju.[51]

Prioritet mora biti ublažavanje negativnih posljedica na kućanstvo i poduzeća i omogućiti im pravovremenu pomoć u održavanju ekonomskih funkcija istih. Dvije su stavke esencijalne, a to su vrijeme i pravilna strategija intervencije. Uvedene mjere moraju biti cjelovite jer će se jedino na takav način postići povjerenje u javne institucije, stabilnost gospodarstva i socijalna kohezija.[52]

[50] Čavrak, V. (2020), *op. cit.*, str. 10-12., https://vladimir-cavrak.from.hr/2020/04/09/makroekonomija-krize-covid-19/, (29. 6. 2020.)
[51] Ibidem
[52] Ibidem

3.3. Zaštita ekonomije i zdravstva u vrijeme pandemije

Primarni ciljevi svake zemlje tijekom trajanja pandemijske krize su uspostavljanje adekvatne zaštite zdravlja ljudi i zaštite gospodarstva te su odgovori na pandemiju oblikovani na način da se uspostavi ravnoteža između njih. Dakako, postoji pretpostavka da se zemlje suočavaju s kompromisom između ova dva primarna cilja.[53]

U nastavku ćemo analizirati da li su zemlje s nižom stopom smrtnosti zabilježile veći pad gospodarstva i obrnuto.

Za početak važno je analizirati i usporediti ekonomske i zdravstvene utjecaje pandemije u različitim zemljama. Preliminarne prognoze usporedbe stope smrtnosti od COVID-19 i BDP-a nam zapravo otkrivaju interesantnu činjenicu, zemlje koje su bile uspješnije u zaštiti zdravlja svog stanovništva tijekom trajanja pandemije su generalno i zaštitile svoje gospodarstvo od negativnih utjecaja.[54]

Na slici 7. možemo vidjeti razmjere gospodarskog pada u 38 zemalja. Grafikon prikazuje postotni pad BDP-a koji je zabilježen u drugom tromjesečju (travanj-lipanj 2020.). i u odnosu je na isto razdoblje prošle godine.

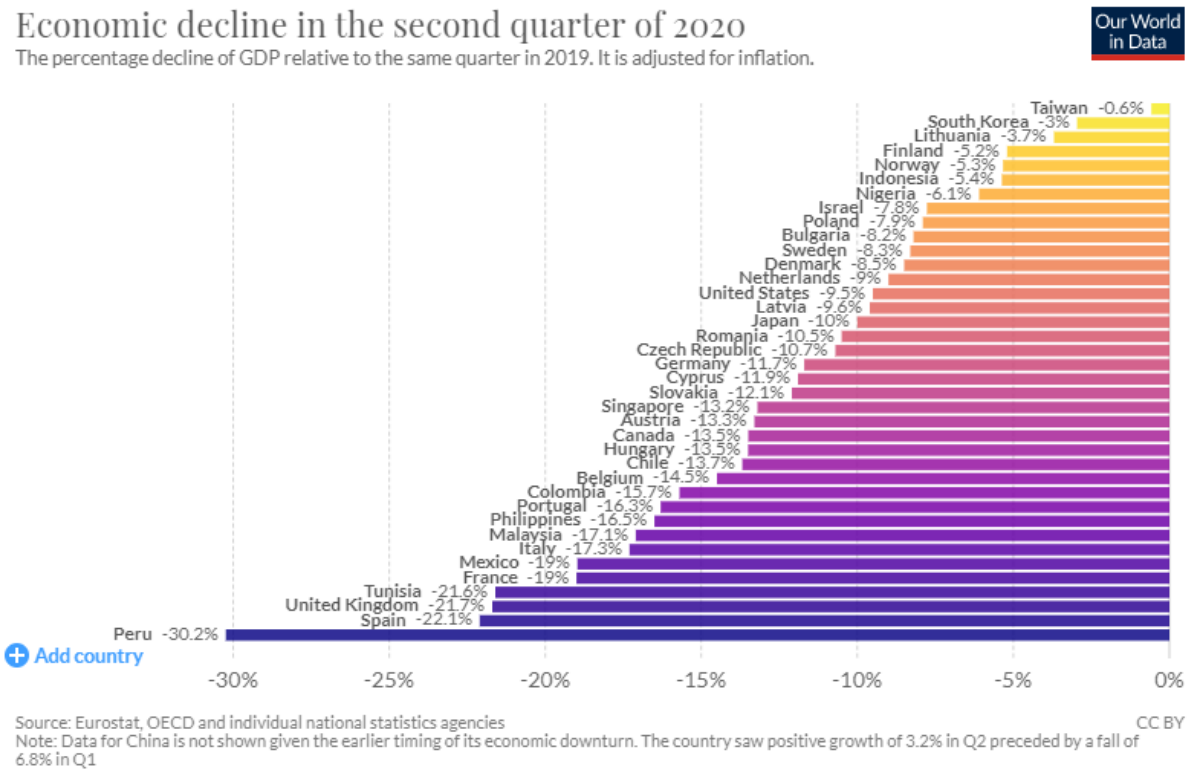
Kada analiziramo grafikon vidimo da je u nekim zemljama gospodarski pad bio izuzetno ozbiljan (Španjolska, Velika Britanija i Tunis) jer je proizvodnja gospodarstva u drugom tromjesečju bila više od 20% manja nego u istom razdoblju prošle godine, dok Peru predvodi sa godišnjim padom od preko 30%. Možemo istaknuti da je to 4-5 puta veće od bilo kojeg drugog tromjesečnog pada zabilježenog u tim zemljama.[55]

Naime, u drugim je zemljama ekonomski utjecaj bio puno skromniji. Na Tajvanu je BDP u drugom tromjesečju 2020. bio manji za 1% nego u istom razdoblju prošle godine. Možemo istaknuti Finsku, Litvu i Južnu Koreju zbog njihovog niskog pada BDP-a (bilježe pad od 5% ili manje). Možemo pretpostaviti da se Republika Hrvatska nalazi na sredini zbog očekivanog pada BDP-a.

[53] Hassel, J. (2020), *Which countries have protected both health and the economy in the pandemic?*,Our World In Data, https://ourworldindata.org/covid-health-economy (16.9.2020.)
[54] Ibidem
[55] Ibidem

Prema tome, možemo zaključiti da suprotno ideji o kompromisu između zaštite zdravlja i zaštite gospodarstva, vidimo da su zemlje koje su pretrpjele najteži gospodarski pad (poput Perua, Španjolske i Velike Britanije), ujedno su i zemlje s najvišom stopom smrtnosti od COVID-19. Isto tako, vrijedi i obrnuto, zemlje u kojima je gospodarski utjecaj bio relativno skroman (poput Tajvana, Litve i Južne Koreje) uspjele su održati nisku stopu smrtnosti od COVID-19.[56]

Možemo istaknuti da zemlje sa sličnim padom BDP-a mogu imati različite stope smrtnosti. Usporedimo SAD i Švedsku s Danskom i Poljskom, sve su četiri zemlje zabilježile ekonomski pad oko 8%-9% dok su im stope smrtnosti znatno drugačije. Primjerice, SAD i Švedska zabilježile su 5-10 puta više smrtnih slučajeva.[57]

Slika 7. Postotni pad BDP u drugom kvartalu 2020. godine

Izvor: Hassel, J. (2020.), *Which countries have protected both health and the economy in the pandemic?*, Our World In Data, https://ourworldindata.org/covid-health-economy (16.9.2020.)

[56] Hassel, J. (2020.), *Which countries have protected both health and the economy in the pandemic?*,Our World In Data, https://ourworldindata.org/covid-health-economy (16.9.2020.)
[57] Ibidem

Vidimo da su mnogi čimbenici utjecali na stopu smrtnosti od COVID-19 i na rast gospodarstva, ali isto tako moramo spomenuti i političke odluke pojedinih zemalja koje donosi njihova vlada o tome kako kontrolirati širenje virusa.

Tijekom usporedbe među zemljama s dostupnim padom BDP-a, ipak ne vidimo nikakve dokaze o kompromisu između ciljeva zaštite zdravlja i zaštite gospodarstva. Umjesto toga, možemo uočiti odnos između zdravstvenih i ekonomskih utjecaja pandemije generalno ide u suprotnom smjeru.[58]

Prema tome, možemo zaključiti da zemlje koje su uspjele spasiti živote svojih stanovnika tijekom trajanja pandemije uz pomoć uvedenih zaštitnih mjera, učinkovito su stabilizirale svoje gospodarstvo.

[58] Hassel, J. (2020.), *Which countries have protected both health and the economy in the pandemic?*, Our World In Data, https://ourworldindata.org/covid-health-economy (16.9.2020.)

3.4. Nezaposlenost tijekom trajanja pandemije

Zbog uvedenih zaštitnih mjera proteklih par mjeseci vidimo da se većina radnika pronašla u nezgodnoj situaciji. Posao se preokrenuo, mnoga poduzeća su se prebacili na digitalni način rada gdje je to moguće, dok se ostatak mora prilagoditi trenutnoj situaciji.

Esencijalna poduzeća su manje osjetili negativni utjecaj pandemije za razliku od onih u kojima je ljudski kontakt i interakcija iznimno bitna stavka poslovanja. Zdravstvena kriza je dovela do mnogih poteškoća za radnike koji ne mogu raditi od kuće i za radnike čiji su poslovi izgubljeni ili smanjeni zbog posljedica pandemije.[59]

Potrebno je adresirati problem nezaposlenosti mladih, koji su od svih najviše osjetili negativne posljedice pandemije. Sučavaju se s velikim izazovima u njihovom osposobljavanju, obrazovanju i ulaskom na tržište rada. Mladi su već bili ranjiva skupina unutar dostupne radne snage prije krize. Dogodio se masovni gubitak posla i nastaje sve veća nesigurnost.[60]

COVID-19 ekonomska kriza je sa porastom nezaposlenosti i povećane konkurencije između dostupnih radnika mogla rezultirati dislokacijom mlade radne snage s tržišta rada, nešto što nije nepoznato u Republici Hrvatskoj.

Prije izbijanja krize, stopa nezaposlenost mladih (15-24 godine) u Europskoj Uniji iznosila je 14,9% što je veliko smanjenje u odnosu na najvišu razinu od 24,4% zabilježenu 2013. godine. U travnju 2020. godine nezaposlenost je porasla na 15,7%. [61]

Prema Europskoj Komisiji, gospodarstvo Europske Unije smanjiti će se za 8,3% u 2020. godine što bi dovelo do najveće recesije u povijesti Europske Unije. U nastavku rada objasnit ćemo u detalje sve mjere koje Europska Komisija predlaže za ublaživanje negativnih posljedica pandemije. [62]

Većina članica Europske Unije je osjetila povećanje stope nezaposlenosti, pa tako i Republika Hrvatska. Što nije neočekivani rezultat jer su se postavila ograničenja kretanja i rada. Pošto raste stopa nezaposlenosti, tako i rastu zahtjevi za naknadama nezaposlenima što zauzvrat uzrokuje dodatnu razinu pritiska na državu.

---

[59] Shibata, I. (2020.), *Unemployment in todays recession compared to the Global Financial Crisis*, IMF, https://blogs.imf.org/2020/07/23/unemployment-in-todays-recession-compared-to-the-global-financial-crisis/ (16.9.2020.)
[60] Bluestein, D. L., *Unemployment in the time of COVID-19: A research agenda*, Journal of Vocational Behaviour, str.2-4.
[61] *COVID-19: Kako EU želi spriječiti nezaposlenost mladih?*, Europski parlament, https://www.europarl.europa.eu/news/hr/headlines/society/20200709STO83004/covid-19-kako-eu-zeli-sprijeciti-nezaposlenost-mladih (17.9.2020.)
[62] Ibidem

Prema analizi Eurostata, u Republici Hrvatskoj je broj nezaposlenih povećan sa 122 na 147 tisuća i stopa nezaposlenosti se povećala sa 6,8% na 8,1%. Moramo istaknuti da je u isto razdoblje prošle godine u Republici Hrvatskoj bio zaposlen veći broj stranih radnika, pogotovo u turističkom sektoru.[63]

Nastala je globalna turistička trauma zbog „lockdown"-a, zatvaranja granica i uvođenjem sigurnosnih mjera protiv širenja pandemije. Pošto je Republika Hrvatska zemlja koja izrazito ovisi o turizmu, možemo očekivati značajan pad u turizmu i ostalim uslugama. Dok u nekim sektorima rast broja zaposlenih će biti manji, možemo istaknuti da unatoč krizi, rast broja zaposlenika je zabilježen u graditeljstvu, energetici, informacijsko-komunikacijskim sektorima i zdravstvu.[64]

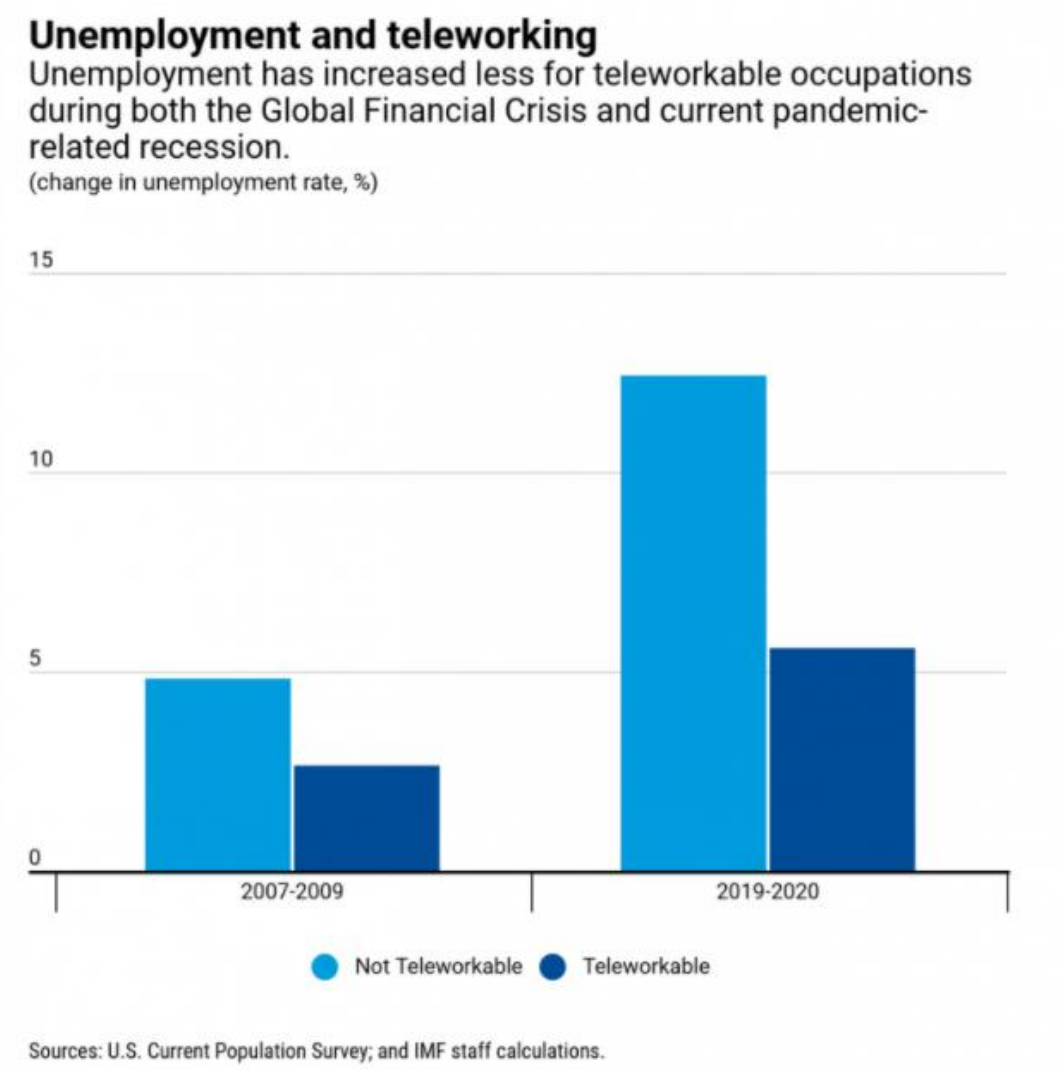
Zbog utjecaja pandemije, mnoga poduzeća (ona koja su u toj mogućnosti) su se prebacili na digitalni način poslovanja. Zanimljivo je da su poslovi koje radnici mogu raditi od kuće postali sigurniji izbor tijekom aktualne pandemijske krize. Ovaj obrazac je primijećen i tijekom globalne financijske krize 2007.-2009. godine što sugestira ideju da je u igri nešto više od ograničenja povezanih s pandemijom. [65]

Kao što je prikazano na slici 8., stopa nezaposlenost tijekom obje recesije se povećala manje za ona zanimanja koja su u mogućnosti raditi na daljinu.

[63] Dozan, J. (2020.), *Eurostat: stopa nezaposlenosti u Hrvatskoj,* Poslovni dnevnik, https://www.poslovni.hr/hrvatska/eurostat-stopa-nezaposlenosti-u-hrvatskoj-dosegnula-81-posto-4235575 (17.9.2020.)
[64] Rebillard, C. (2020.), *Tourism Trauma and COVID-19,* IMF, https://blogs.imf.org/2020/08/20/tourism-trauma-and-covid-19/ (17.9.2020.)
[65] Shibata, I. (2020.), *Unemployment in todays recession compared to the Global Financial Crisis*, IMF, https://blogs.imf.org/2020/07/23/unemployment-in-todays-recession-compared-to-the-global-financial-crisis/ (16.9.2020.)

To predlaže da osobe koje su zaposlene u poduzećima koji mogu digitalno poslovati imaju tendenciju zadržati svoj posao, ne samo zato što zadovoljavaju potrebu za socijalnim distanciranjem i druge zahtjeve trenutne pandemije, već i zato što su takvi zaposlenici generalno visokokvalificirani i obrazovani te zbog toga manje ranjivi na recesiju.[66]

Mladi i niskokvalificirani radnici su uvijek bili više oštećeni u recesiji i tijekom obje recesije radnici s nižim primanjima su patili više od onih s najvišim dohotkom.

Slika 8. Nezaposlenost i „teleworking“ tijekom globalne financijske krize i akutalne pandemije

Izvor: Shibata. I. (2020.), *Unemployment in todays recession compared to the Global Financial Crisis*, IMF, https://blogs.imf.org/2020/07/23/unemployment-in-todays-recession-compared-to-the-global-financial-crisis/ (16.9.2020.)

[66] Shibata. I. (2020), *Unemployment in todays recession compared to the Global Financial Crisis*, IMF, https://blogs.imf.org/2020/07/23/unemployment-in-todays-recession-compared-to-the-global-financial-crisis/ (16.9.2020.)

4. MAKROEKONOMSKI ODGOVOR NA GOSPODARSKU KRIZU UZROKOVANU COVID-19

Nakon što smo naveli sve potencijalne gospodarske probleme i krizu koja slijedi nakon, u ovom poglavlju ćemo predstaviti teorijsko-analitičke mjere koje bi trebale ublažiti utjecaj pandemije. Na slici 9. smo grafički prikazali kako bi mjere trebale pomoći ukloniti krizu uzrokovanu COVID-19.

Započet ćemo od točke najdublje recesije i ravnoteže sa značajnim padom BDP-a i malom deflacijom. Prvi set uvedenih mjera se fokusiraju na održavanje i oporavak potražnje korištenjem ekspanzivne fiskalne i monetarne politike.[67]

Na grafu je to prikazano pomakom krivulje AD iz D3 u D4. U ovom primjeru potrošnja bi trebala voditi jer ponuda ide dosta sporijim tempom te je zbog toga vrlo važno da se potakne potražnja koja bi trebala vući sa sobom ponudu. [68]

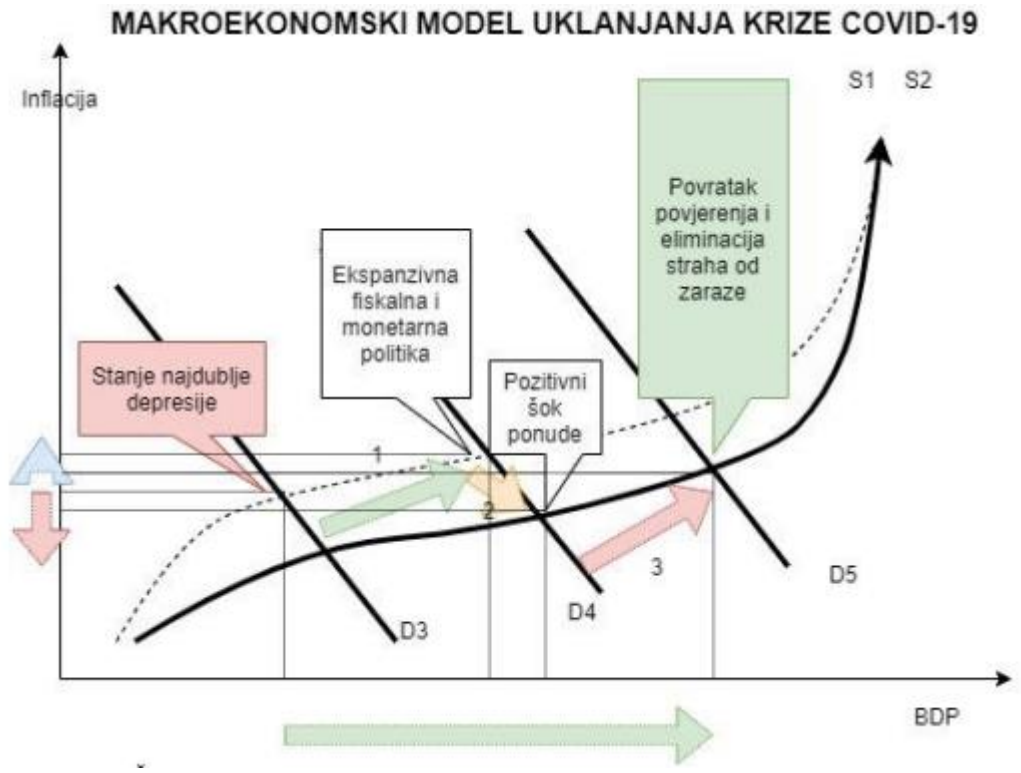
Sljedeći korak koji slijedi je pozitivni šok ponude, pomak krivulje AS iz AS1 u AS2 te je ujedno i najkompleksniji proces i ima najdulje trajanje.

Treći pomak krivulje AD sa D4 na D5 pokazuje mogući učinak povoljnijih očekivanja, ublažavanje straha, panike i neizvjesnosti i postizanje vjerodostojnosti i povjerenja u nositelje ekonomske politike. Pri završetku ove krize ovi čimbenici će biti vrlo važni za brzinu oporavka ponude i potražnje.[69]

[67] Čavrak, V. (2020), *op. cit.*, str. 13-16., https://vladimir-cavrak.from.hr/2020/04/09/makroekonomija-krize-covid-19/, (29. 6. 2020.)
[68] Ibidem
[69] Ibidem

Trenutno je esencijalno da se ponuda i potražnja održavaju te da se umanje sve silnice koje mogu narušiti političku i socijalnu koheziju. Strukturne reforme je potrebno dogovoriti između države, sindikata i poslodavaca u aktualnoj krizi, ali na takav način da pridonose rješavanju problema, a ne da povećaju negativne posljedice. Strukturne promjene u postzdravstvenoj fazi će doći automatski kao rezultat gospodarskog pritiska i potrebe da se RH adaptira novim prilikama i okruženju.[70]

Moraju se održavati svi financijski tokovi, maksimalno stabilizirati i održavati potražnju da se dobije na vremenu za programiranje svih ostalih mjera na strani restrukturiranja proizvodnje i izvoza. Jedino javna potrošnja kao makroekonomska komponenta mora u kratkom roku održati razinu aktivnosti i dodatno potaknuti ekonomske aktivnosti.[71]

Slika 9. Makroekonomski model AS-AD uklanjanja krize COVID-19

***Izvor**: Čavrak, V. (2020.): Makroekonomija krize COVID-19 i kako pristupiti njihovom rješavanju, https://vladimir-cavrak.from.hr/2020/04/09/makroekonomija-krize-covid-19/ (29. 6. 2020.)*

[70] Čavrak, V. (2020), *op. cit.*, str. 13-16., https://vladimir-cavrak.from.hr/2020/04/09/makroekonomija-krize-covid-19/, (29. 6. 2020.)
[71] Ibidem

Važno je napomenuti da treba nastaviti sve investicije i započeti novi investicijski ciklus javnih investicija koje će primarno biti usmjerene na zdravstvo, digitalnu transformaciju uprave i razvoj inovacija koje će smanjiti troškove poduzeća i povećati njihovu konkurentnost. Takva fiskalna ekspanzija u obliku investicija bi trebala imati anti-recesijski utjecaj.[72]

Dakako sve uvedene mjere zauzvrat će imati značajan utjecaj na povećanje deficita i javnog duga, no za smanjenje gubitka BDP-a i stabilizaciju omjera javnog duga prema BDP-u, potrebno je održati funkcioniranje gospodarstva i omogućiti sve pretpostavke za ublažavanje šoka krize i omogućiti što brži oporavak.

[72] Čavrak, V. (2020), *op. cit.*, str. 13-16., https://vladimir-cavrak.from.hr/2020/04/09/makroekonomija-krize-covid-19/, (29. 6. 2020.)

4.1. Ekonomska politika

Ekonomska politika predstavlja svjesno usmjeravanje gospodarskih procesa u jednoj zemlji, mijenjanje postojećeg stanja prema nekom budućem željenom stanju. Nositelji ekonomske politike su svi subjekti koji izravno i neizravno utječu na izbor i ostvarivanje ciljeva ekonomske politike (državna tijela, tijela uprave i lokalne samouprave, sindikati i političke stranke). [73]

Teorijska ekonomska politika je znanstvena disciplina o ekonomskoj politici, poduprta je znanjima makroekonomije, a informira nositelje ekonomske politike o mogućim sredstvima za ostvarivanje utvrđenih ciljeva, ali i o svim efektima poduzetih mjera.[74]

Ekonomska politika u širem smislu podrazumijeva cjelokupni proces formuliranja i provođenje odluka u privrednom životu. U užem smislu, ekonomska politika predstavlja skup intervencija vlade na ekonomski proces, poduzetih s namjerom da se utječe na njegov konačni rezultat. Četiri su sastavnice ekonomske politike, a to su:[75]

- Politika cijena (dohotka)
- Fiskalna politika
- Monetarna politika
- Vanjskotrgovinska politika

Naime u radu, bazirat ćemo se na fiskalnu i monetarnu politiku zbog njihovog utjecaja na trenutnu gospodarsku situaciju i objasnit ključne mjere koje se koriste radi ublaživanja negativnog šoka pandemije na ekonomiju.

Glavni ciljevi ekonomske politike su puna zaposlenost, ekonomski rast, stabilnost cijena, ekonomska stabilnost, pravedna raspodjela bogatstva i dohotka, osiguravanje ekonomske slobode u poslovnim, radničkim i potrošačkim aktivnostima i održavanje platne bilance

[73] Cimi, V. (2015), *Gospodarstvo Hrvatske*, Materijali s predavanja, Ekonomski fakultet u Osijekuhttp://www.efos.unios.hr/gospodarstvo/wp-content/uploads/sites/201/2013/04/No_4_Ekonomska-politika.pdf (16.9.2020. 13:45)
[74] Ibidem
[75] Babić, M. (2007). *Makroekonomija*, Zagreb, Mate d.o.o, str. 404-406.

u ravnoteži. Da se ovi ciljevi ostvare nositelji ekonomske politike koriste različite instrumente. [76]

Fiskalna politika je usmjerena na korištenje instrumenata javnih (državnih) prihoda i rashoda kao instrumenata financiranja općih i zajedničkih potreba kojima se ostvaruju širi ciljevi ekonomske politike. Osnovne funkcije fiskalne politike su:[77]

- Alokativna
- Stabilizacijska
- Strukturna
- Preraspodjela bogatstva i dohotka

Fiskalna politika, kao dio ekonomske politike, ima redistribucijsku funkciju. Bavi se državnim prihodima i rashodima. U uvjetima recesije nastoji smanjiti porezna opterećenja i povećati državnu potrošnju te time dovesti do smanjenja nezaposlenosti, povećanja investicija i osobne potrošnje i na taj način dovesti ekonomiju u željeno stanje. U uvjetima ekspanzije kada postoji visoka osobna potrošnja i investicije te nezaposlenost na niskoj razini, postoji i opasnost od stvaranja inflacije (veće od planirane). Fiskalna politika svojim mjerama nastoji "ohladiti" gospodarstvo od "pregrijavanja", povećavajući porezno opterećenje i smanjenje državne potrošnje.[78]

Monetarnu politiku provode središnje banke koje u suvremenim državama uživaju neovisnost od političke vlasti, međutim, to ne znači da one nemaju nikakvu odgovornost. Dapače, one su itekako odgovorne za održavanje stabilnosti financijskog sustava jedne zemlje, osiguravajući dostatnu količinu novca u opticaju za neometano obavljanje platnog prometa, a da pritom vodi računa o stabilnosti cijena, inflaciji i ravnoteži u međunarodnim plaćanjima.[79]

[76] Cimi, V. (2015), *Gospodarstvo Hrvatske*, Materijali s predavanja, Ekonomski fakultet u Osijeku, http://www.efos.unios.hr/gospodarstvo/wp-content/uploads/sites/201/2013/04/No_4_Ekonomska-politika.pdf (20.6.2020.)
[77] Ibidem
[78] Babić, M. (2007) *Makroekonomija*, Zagreb, Mate d.o.o. , str. 251-258.
[79] Ibidem, str. 301-310.

Trenutna gospodarska kriza implicira da nije posljedica specifično samo negativnog ekonomskog šoka sa strane agregatne ponude (AS) već kako i na nju utječe pad agregatne potražnje (AD). Vodeći se uvedenim kratkoročnim mjerama ekonomske politike stvara se potencijalna mogućnost za uspješno aktivno djelovanje. Zbog velike neizvjesnosti koju je uzrokovala pandemija i problemom njezinog trajanja, u RH možemo očekivati izniman pad BDP-a i najbolja šansa da se zaustave negativne ekonomske posljedice krize predstavljaju ekspanzivne mjere kratkoročne fiskalne i monetarne politike. Dakako treba uzeti u obzir da navedene mjere za ublažavanje i stabilizaciju su veoma ograničene zbog trenutne ekonomske strukture u RH.[80]

Realniji prikaz trenutne gospodarske situacije u RH možemo vidjeti na slici 5. Agregatna ponuda (AS) u RH je trenutno cjenovno slabo elastična (strm nagib AS). Razlog tome je da poticanje rasta agregatne potražnje (AD) mjerama ekonomske politike ne dovodi do značajnog rasta BDP-a. Zbog izbijanja pandemije COVID-19 i uvođenjem sigurnosnih mjera zaustavilo je većinu ekonomskih djelatnosti, pogotovo sektor turizma i uslužnih djelatnosti koji su najviše ugroženi zbog virusa. [81]

Prema grafičkom prikazu trenutne ekonomske situacije i ograničenja ekonomske politike možemo zaključiti da poticanje agregatne potražnje mjerama ekspanzivne ekonomske politike ne može potaknuti proizvodnju većini gospodarstva osim malog dijela gospodarstva koji se bavi proizvodnjom finalnih proizvoda (poput poljoprivredne proizvodnje, prehrambene industriju, proizvodnja zdravstvenog materijala i lijekova).[82]

Naime, zbog izbijanje pandemije došlo je do ograničene distribucije i opskrbe resursa te smanjenje dostupne radne snage. Možemo zaključiti da izlazak iz gospodarstvene krize prvenstveno ovisi o duljini trajanja i težini negativnih utjecaja globalne pandemiije.[83]

[80] Ćorić, B. (2020), op. cit., str. 4-6, https://www.efst.unist.hr/en/o-fakultetu/novosti/upisi/artmid/675/articleid/5068 (27. 6. 2020.)
[81] Ibidem
[82] Ćorić, B. (2020), op. cit., str. 6-8, https://www.efst.unist.hr/en/o-fakultetu/novosti/upisi/artmid/675/articleid/5068 (27. 6. 2020.)
[83] Ibidem

Tek kada radnici u zatvorenim sektorima gospodarstva mogu započeti s radom, Republika Hrvatska može započeti veliki gospodarski oporavak. Do tada će opseg mjera ekonomske politike biti u osnovi ograničene na sprječavanje i ublažavanje negativnih utjecaja ekonomske krize.[84]

4.2. Kratkoročni ciljevi ekonomske politike

Radi ograničenja uzrokovanih izbijanjem pandemije COVID-19, možemo definirati dva osnovna cilja kratkoročne ekonomske politike:[85]

- Sprječavanje daljnjeg pada agregatne potražnje (AD) – prevencija scenarija u kojem će se primarni udar krize, zbog smanjenja dohotka kućanstva preliti u dodatni pad osobne potrošnje, a pad prihoda poduzeća preliti u obustavljanje započetih investicijskih projekata te na taj način zajednički dovesti do smanjenja potražnje za proizvodima poduzeća koja još uvijek posluju i uzrokovati daljnje produbljivanje ekonomske krize

- Sprječavanje daljnjeg pada agregatne ponude (AS) – prevencija prestanka s radom poduzeća koja su u mogućnosti poslovati, zbog nemogućnosti naplate potraživanja, plasmana proizvoda i/ili dobave sirovina

Osnovna pitanja na koja trenutno donositelji politika moraju odgovoriti su na koji način održati proizvodnju i ekonomske djelatnosti svih sposobnih radnika te kako nadoknaditi negativni utjecaj gospodarske krize na dohodak radnika.[86]

[84] Ćorić, B. (2020), op. cit., str. 10-12, https://www.efst.unist.hr/en/o-fakultetu/novosti/upisi/artmid/675/articleid/5068 (27. 6. 2020.)
[85] Ibidem
[86] Ibidem

4.3. Mjere fiskalne politike u vrijeme trajanja gospodarstvene krize

Fiskalna politika služi za ostvarivanje zadanih ciljeva ekonomske politike i za svoje instrumente koristi razne oblike javnih prihoda i rashoda te je u vremenu trajanja gospodarstvene krize uz monetarnu politiku esencijalni dio strategije oporavka gospodarstva.

Vlada Republike Hrvatske će koristiti različite fiskalne mjere za ublažavanje negativnih posljedica pandemije i poticanje gospodarskog oporavka. Uvedene mjere fiskalne politike će biti usmjerene na poduzeća, građane i načine olakšavanja njihove trenutne situacije.

Uz pomoć fiskalnih mjera može se poduzećima omogućiti smanjivanje troškova poslovanja u obliku odgode plaćanja, smanjenju visine ili oprosta obveze plaćanja[87] :

- Odgode plaćanja postojećih obveza
- Parafiskalnih nameta i naknada
- Poreznih obaveza i doprinosa po osnovu PDV-a, poreza na dobit, poreza na dohodak
- Mirovinskog i zdravstvenog osiguranja

Moguće je i financirati plaće zaposlenika poduzeća koji se odluče na zadržavanje radnika za vrijeme trajanja pandemije.

Nadalje, što se tiče fiskalnih mjera za pomoć radnicima i građanima, Vlada RH može iskoristiti sljedeće mjere[88]:

- Povećanje transfernih davanja države prema radnicima
- Smanjivanje troškova poreza
- Razne naknade za nezaposlene i poticanje socijalnih naknada
- Povećanje fleksibilnosti plaćanja obveza
- Smanjivanje cijene ili ukidanje obaveze plaćanja različitih naknada i usluga

[87] Ćorić, B. (2020), op. cit., str. 12-25, https://www.efst.unist.hr/en/o-fakultetu/novosti/upisi/artmid/675/articleid/5068 (27. 6. 2020.)
[88] Ibidem

Dakako u uvjetima trenutne situacije, fiskalna politika može naknadno djelovati u cilju poboljšavanja uvjeta i povećanje obujma kredita za održavanje tekuće likvidnosti, tekućih i novih investicijskih projekata putem programa za izdavanje državnih garancija poduzećima za dobivanje kredita ili direktno kreditiranje poduzeća u HBOR. Moramo naglasiti i na ograničenost takvih institucija poput HBOR-a u aktualnoj krizi.[89]

4.4. Monetarna politika Hrvatske u vremenu gospodarske krize

Hrvatska narodna banka je esencijalni instrument u borbi protiv negativnih posljedica pandemije COVID-19 koja svojim monetarnim intervencijama pokušava zaštiti tečaj i likvidnost banaka. U trenutnoj situaciji potrebno je osigurati efikasne kanale dotoka likvidnosti građanima i poduzećima, no u kratkom roku to je jedino moguće napraviti putem fiskalnih poticaja koji će biti financirani od strane HNB-a. Bitno je naglasiti da sve moguće mjere uvedene sa strane HNB-a biti će vrlo ograničene.[90]

Različite mjere stoje na raspolaganju HNB-u za ostvarivanje zadanih ciljeva i možemo ih navesti na :

- Povećanje likvidnosti bankovnog sustava kroz operacije na otvorenom tržištu (otkup državnih obveznica, odobravanje kredita bankama)
- Smanjenje stope obvezne pričuve banaka
- Ublažavanje regulatorskih zahtjeva (koji su zasnovani na kapitalu,likvidnosti ili su usmjerene na zajmoprimce)
- Davanje preporuka bankama o poželjnom načinu ponašanja i poslovanja
- Direktno kreditiranje države

HNB primjenom ovih mjera povećava količinu raspoložive likvidnosti i smanjuje troškove bankama. Predstavljene mjere HNB može koristiti kako bi ekspanzivnom monetarnom politikom pomogao stabilizaciji krize i nakon završetka pandemije. Naime,

[89]Ćorić, B. (2020), op. cit., str. 12-25, https://www.efst.unist.hr/en/o-fakultetu/novosti/upisi/artmid/675/articleid/5068 (27. 6. 2020.)
[90]*Mjere monetarne politike*, HNB, https://www.hnb.hr/javnost-rada/covid-19/mjere-monetarne-politike (26.6.2020.)

mjere ekspanzivne monetarne politike mogu se provoditi sve dok obujam monetarne ekspanzije ne počne narušavati stabilnost tečaja.[91]

CILJEVI		MJERE	OPIS
OČUVANJE POVOLJNIH UVJETA FINANCIRANJA	STABILIZACIJA DEVIZNOG TEČAJA I OSIGURANJE DEVIZNE LIKVIDNOSTI	DEVIZNE INTERVENCIJE	▪ Od 9. do 17. ožujka provedene četiri devizne intervencije na kojima je bankama ukupno prodano 1,625 mlrd. EUR ▪ Tečaj se stabilizirao na razini od otprilike 7,57 EUR/HRK ▪ Razina međunarodnih pričuva (ukupne 19,1 mlrd. EUR; neto pričuve 16,9 mlrd. EUR, 16. 3. 2020.) dostatna za daljnju stabilizaciju
	OSIGURANJE KUNSKE LIKVIDNOSTI ZA NASTAVAK FINANCIRANJA GOSPODARSTVA	STRUKTURNE I REDOVNE OPERACIJE	▪ 16. 3. 2020. održane redovna i strukturna operacija; stvoreno 750 mil. kuna kratkoročne likvidnosti i 3,8 mlrd. kuna dugoročne likvidnosti (rok od 5 godina, kamatna stopa 0,25%) ▪ Dnevni višak likvidnosti 16. 3. 2020. iznosio je 32,8 mlrd. kuna
	PODUPIRANJE STABILNOSTI TRŽIŠTA DRŽAVNIH OBVEZNICA	OTKUP DRŽAVNIH OBVEZNICA	▪ 13. 3. 2020. održana prva aukcija izravne kupnje obveznica Republike Hrvatske – otkupljeno 211,2 mil. kuna ▪ Odlukom Savjeta HNB-a proširen obuhvat ugovornih strana prihvatljivih za sudjelovanje u operacijama kupnje i prodaje vrijednosnih papira na mirovinska društva, društva za upravljanje OIF-ima i društva za osiguranje ▪ Najavljene nastavak održavanja aukcija kupnje obveznica od 18. do 23. 3. 2020., s očekivanim otkupom dodatnih 1,6 mlrd. kuna

Tablica 1. Mjere monetarne politike HNB-a

***Izvor**: Mjere HNB za ublažavanje ekonomskih posljedica pandemije, HNB, https://www.hnb.hr/documents/20182/2953147/hn170320_prezentacija_Vujcic.pdf/bc719a93-ba7b-26ba-626e-950cf32dcf7f?t=1584467194434* (26.6.2020.)

Različite monetarne mjere koje je HNB poduzela u vezi pandemije COVID 19[92]:

- Hrvatska narodna banka se dogovorila s Europskom središnjom bankom (ESB) za uspostavljanje linije za valutni ugovor o razmjeni, valutni „swap“, koji će biti na raspolaganju u slučaju potrebe. Valutni swap će omogućiti razmjenu kuna za eure u visini iznosa do 2 milijarde eura kojim će HNB moći osigurati hrvatskim financijskim institucijama dodatnu likvidnost u eurima, dok svoje vlastite pričuve ne koristi.[93]
- Hrvatska narodna banka je donijela odluku od smanjenju stope obvezne pričuve sa 12% na 9% s ciljem oslobađanja dodatne likvidnosti koja bi bankama te gospodarstvu trebala omogućiti da lakše prebrodi kriznu situaciju u kojoj se trenutno nalazimo.[94]

[91] *Mjere monetarne politike*, HNB, https://www.hnb.hr/javnost-rada/covid-19/mjere-monetarne-politike (26.6.2020.)
[92] Ibidem
[93] *HNB s Europskom središnjom bankom dogovorio uspostavljanje valutnog swapa*, HNB, https://www.hnb.hr/-/hnb-s-europskom-sredisnjom-bankom-dogovorio-uspostavljanje-valutnog-swapa (26.6.2020.)
[94] *Savjet HNB-a: Stopa obvezne pričuve smanjena s 12% na 9%*, HNB, https://www.hnb.hr/-/savjet-hnb-a-stopa-za-obracun-obvezne-pricuve-smanjena-s-12-na-9-(26.6.2020.)

- Hrvatska narodna banka je do sada otkupila vrijednosne papire RH nominalnog iznosa više od 17,673 milijardi kuna u namjeri održavanja stabilnosti na tržištu državnih vrijednosnih papira tako da se ova krizna situacija uzrokovana pandemijom COVID-19 lakše prebrodi.[95]
- Hrvatska narodna banka je intervenirala dva puta prodajom deviza sa ciljem očuvanja stabilnosti tečaja. Prvi put je intervenirala sa iznosom od 618,15 milijuna eura te drugi put sa iznosom od 411,05 milijuna eura za održavanje stabilnosti tečaja.[96]
- Hrvatska narodna banka najavljuje i održavanje strukturne operacije na rok od pet godina uz najavljenu kamatnu stopu od 0,25%

4.5. Mjere HBOR-a za očuvanje gospodarstva

Kako bi se ublažile negativne posljedice pandemije COVID-19, Hrvatska banka za obnovu i razvitak provodi nove mjere za održavanje razine gospodarske aktivnosti, likvidnosti gospodarskih subjekata i, što je najvažnije, održavanje zaposlenosti u RH. Uz pomoć uvedenih mjera moratorija poduzetnici mogu obustaviti i ponovno rasporediti postojeće kreditne obveze prema HBOR-u. Isto tako, mogu surađivati s poslovnim bankama ili izravno odobriti nove povoljne kredite za likvidnost. Kako bi se osigurala lakša suradnja s komercijalnim bankama za odobravanje povoljnih kredita za likvidnost i obnovio što veći broj tvrtki na čije je ekonomske aktivnosti negativno utjecala pandemija uvedeno je osiguranje portfelja kredita za likvidnost izvoznicima. Hrvatska banka za obnovu i razvitak je uvela sljedeće mjere:[97]

[95] *Otkup vrijednosnih papira*, HNB, https://www.hnb.hr/-/hnb-otkupio-vrijednosne-papire-rh-nominalnog-iznosa-9-529-milijardi-kuna (26.6.2020.)
[96] *Devizna intervencija*, HNB, https://www.hnb.hr/-/hnb-odrzao-deviznu-intervenci-3 (26.6.2020.)
[97] *Mjere HBOR-a na COVID-19*, HBOR, https://www.hbor.hr/tema/pomoc-poduzetnicima-za-ublazavanje-negativnih-posljedica-nastalih-pandemijom-covid-19-virusa-koronavirusa/ (25.6.2020.)

PROGRAM	KREDITNI POTENCIJAL, U MIL. KN	POGODNOSTI	UVEDENO	ODOBRENJE	STATUS
Moratorij i reprogram kredita		Trajanje moratorija do 16 mjeseci	27.3.2020.	Izravno i putem banaka	Aktivno
Obrtna sredstva (OBS) COVID-19	1.500	Kamatna stopa od 0% na polovicu kredita iz izvora HBOR-a	30.3.2020.	Putem 14 banaka*	Aktivno
OBS prerada drva i proizvodnja namještaja	220	Kamatna stopa od 0% na polovicu kredita iz izvora HBOR-a	19.5.2020.	Putem 14 banaka*	Aktivno
OBS putem okvira bankama	1.200	Kamatna stopa umanjena za 0,75 p. b.	22.5.2020.	Putem 8 banaka**	Aktivno
OBS ruralni razvoj	130	Kamatna stopa 0,5%	1.6.2020.	Izravno	Aktivno
OBS za turističke djelatnosti	600	Kamatna stopa od 0%	15.4.2020.	Izravno	Zahtjevi zaprimani do 5. 6.
Osiguranje portfelja kredita	5.561	Osiguranje 50% iznosa odobrenog kredita	8.4.2020.	Putem 13 banaka***	Aktivno

Tablica 2. Mjere HBOR-a

***Izvor**: Pomoć poduzetnicima pogođenih epidemijom COVID-19*, HBOR, *https://www.hbor.hr/tema/pomoc-poduzetnicima-za-ublazavanje-negativnih-posljedica-nastalih-pandemijom-covid-19-virusa-koronavirusa/ (25.6.2020.)*

Uz pomoć novo uvedenih mjera, HBOR u suradnji s domaćim i inozemnim institucijama se prilagođava trenutnoj situaciji i proaktivno suzbija negativne posljedice pandemije na gospodarstvo u kojem posluju hrvatski poduzentici.

HBOR je svojim korisnicima kojima je izravno odobren kredit ili izdana garancija, omogućio korištenje dodatnog ili novog moratorija za obveze u kojem se ne otplaćuje glavnica kredita i ne naplaćaju se redovne kamate i naknade, ali se obračunavaju[98].

Mjera „Obrtna sredstva COVID-19“ se provodi kao privremena mjera u okviru programa kreditiranja i primjenjuje se na zahtjeve zaprimljene u HBOR-u. Kredit mogu koristiti poslovni subjekti poput trgovačkih društava, obrtnika, zadruga, obiteljskih poduzeća i fizičkih osoba koje samostalno obavljaju poslovnu djelatnost.[99]

Postoje dva načina kreditiranja, prvi način se odnosi na suradnju s poslovnim bankama po modelu podjele rizika i način izravnog kreditiranja. Ovisno o kojem načinu kreditiranja je riječ, postoje različite stope kamata i naknada, rok i način otplate.[100]

Uz pomoć kredita poduzeća financiraju tekuće poslovanje (nabava sirovina, repromaterijala, sitnog inventara, podmirenje obveza prema dobavljačima i ostale opće troškove tekućeg poslovanja).

Nadalje, korisnici mogu podmiriti svoje kratkoročne obveze prema državi i druge kratkročnih obveze kao i zatvaranje kreditnih obveza prema poslovnim bankama i drugim financijskim institucijama.[101]

Navedene mjere se provode u cilju očuvanja razine gospodarske aktivnosti, likvidnosti gospodarskih subjekata, omogućavanje što bržeg oporavka i očuvanje radnih mjesta.

---

[98] *Pomoć poduzetnicima pogođenih epidemijom COVID-19,* HBOR: https://www.hbor.hr/tema/pomoc-poduzetnicima-za-ublazavanje-negativnih-posljedica-nastalih-pandemijom-covid-19-virusa-koronavirusa/ (20. 9. 2020.)

[99] *Obrtna sredstva mjera COVID-19, HBOR,* https://www.hbor.hr/kreditni_program/obrtna-sredstva-covid-19-mjera/ (20. 9. 2020.)

[100] Ibidem

[101] Ibidem

5. PANDEMIJA COVID-19 U EUROPI

Izbijanje pandemije COVID-19 je značajno poremetila Europsku i globalnu ekonomiju. Europska Unija je donijela različite preventivne mjere radi ublaživanja negativnog šoka. Europska komisija i Vijeće su proglasili izbijanje pandemije koronavirusa kao rijetki događaj izvan kontrole države. Nadalje, Europska Unija provodi razne ekonomske programe koji bi trebali u teoriji poboljšati trenutnu situaciju i dovesti do stabilizacije. Pogledat ćemo najutjecajnije mjere koje je EU dovela u nastavku.

5.1. Privremeni okvir (*Temporary Framework*)

Europska Komisija je donijela odluku o privremenom okviru (*Temporary Framework*) kako bi državama članicama omogućila da iskoriste potpunu fleksibilnost predviđenu pravilima o državnim potporama za potporu gospodarstvu zbog izbijanja pandemije COVID-19.
Zajedno s mnogim drugim mjerama potpore koje države članice mogu iskoristiti u skladu s postojećim pravilima o državnim potporama, privremenim okvirom se članicama EU omogućuje da osiguraju poduzećima svih vrsta ostane dostatna likvidnost i da sačuvaju kontinuitet gospodarske aktivnosti tijekom i nakon izbijanja pandemije COVID-19.[102]

Privremenim okvirom za državne potpore predviđa se pet vrsta potpora[103]:

1. Izravna bespovratna sredstva, selektivne porezne povlastice i predujmovi: članice će moći uspostaviti programe za dodjelu do 800.000€ poduzeću za rješavanje njegovih hitnih potreba za likvidnošću
2. Državna jamstva za zajmove poduzeća iz banaka: moći će se pružiti državna jamstva kako bi osigurale bankama mogućnost pružanja zajmova klijentima
3. Subvencionirani javni krediti poduzećima: Odobravanje zajmova s povoljnim kamatnim stopama trgovačkim društvima

[102] *State aid: Commission adopts Temporary Framework to enable Member States to further support the economy in the COVID-19 outbreak*, Europska komisija, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_496 (25.6.2020. 17:23)
[103] Ibidem

4. Zaštitne mjere za banke koje potpore usmjeravaju na gospodarstvo: Države planiraju graditi na postojećim kreditnim kapacitetima banaka i koristiti ih kao kanal za potporu poduzećima, posebno malim i srednjim poduzećima
5. Kratkoročno osiguranje izvoznih kredita: Uvođenje dodatne fleksibilnosti da se dokaže da određene zemlje nisu rizične, čime se omogućuje kratkoročno osiguranje izvoznih kredita gdje je to potrebno

Pravila o državnim potporama omogućuju članicama Europske Unije da poduzmu pravovremene i učinkovite mjere za potporu građanima te poduzećima zbog gospodarskog šoka koju je izbijanje pandemije COVID-19 uzrokovalo.
Uz pomoć privremenog okvira, Europska Unija usmjeravat će potporu gospodarstvu i na taj način ograničiti negativni utjecaj pandemije na tržištu, no mora imati na umu ograničenu veličinu proračuna EU-a. Okvir se sastoji od niza zaštitnih mjera te je prvenstveno namijenjen poduzećima da prežive trenutni pad i pripreme se održivi oporavak. [104]

Dobar primjer za djelovanje mjera okvira jest da države članice, u skladu sa pravilima o državnim potporama, mogu generalno donijeti primjenjive promjene u korist poduzećima poput odgode poreza ili subvencioniranje rada na kratko vrijeme u svim sektorima. Isto tako, putem pravila EU-a o državnim potporama članicama omogućuje se da poduzećima pomognu u suočavanju s nestašicom likvidnosti i kojima je potrebna hitna intervencija i potpora za sanaciju.[105]

[104] *State aid: Commission adopts Temporary Framework to enable Member States to further support the economy in the COVID-19 outbreak,* Europska komisija, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_496 (25.6.2020. 18:01)
[105] Ibidem

5.2. Stability and Growth Pact (SGP)

Komisija je predložila aktivaciju opće klauzule stabilnosti i rasta u okviru svoje strategije za efikasno i koordinirano reagiranje na pandemiju. Omogućit će se članicama Europske Unije da poduzmu mjere za rješavanje krize te odstupiti od proračunskih zahtjeva koji se primjenjuju u okviru europskog fiskalnog okvira.
Sam prijedlog predstavlja iznimno bitan korak u ispunjavanju ciljeva Komisije koja koristi sve alate gospodarske politike da ozbiljno ublaže negativne socioekonomske posljedice pandemije, a posebnu pažnju posvećuju sljedećim faktorima:[106]

- Osigurati potrebnu oprskbu zdrastvenom sustavu
- Pružati potporu ljudima i poduzećima
- Osigurati da likvidnost financijskog sektora može nastaviti podupirati gospodarstvo
- Solidarnost na jedinstvenom tržištu
- Omogućiti državama članicama da djeluju koordinirano, koristeći fleksibilnost okvira Pakta o stabilnosti i rasta

Uključivanje potpune fleksibilnosti fiskalnih okvira i okvira državnih potpora, mobiliziranje proračuna EU-a za omogućavanje EIB-ove grupe kratkoročne likvidnosti i usmjeravanje 37 milijardi eura za borbu protiv zdravstvene krize su ključni faktori strategije Europske Unije za suzbijanje gospodarskog utjecaja pandemije.
Glavna ekonomska posljedica pandemije COVID-19 je iznenadni nedostatak likvidnosti malih i srednjih poduzeća. Navedena mala i srednja poduzeća su najviše pogođeni i iznimno je važno da ih podržavaju odgovarajućom likvidnošću kako bi prebrodili gospodarsku krizu.[107]

Europska Komisija je iz Europskog fonda za strateška ulaganja (EFSI) izvukla milijardu eura koji će poslužiti kao garancija Europskom investicijskom fondu (EIF) za izdavanje posebnih jamstava za poticanje banaka i drugih zajmodavaca za pružanje likvidnosti za

[106] *Coronavirus: Commission proposes to activate fiscal framework's general escape clause to respond to pandemic*, Europska komisija , https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_499 (25.6.2020. 18:05)
[107] Ibidem

najmanje 100.000 europskih MSP-a i malih srednjih poduzeća koji su pogođeni ekonomskom nepogodom uzrokovanog pandemijom.Nadalje, Europska Unija osigurava bankama povoljnije uvjete što će poduprijeti kreditne tokove za poduzeća i kućanstva te na taj način apsorbirati gubitke i ublažiti ekonomske posljedice pandemije.[108]

5.3. Europski plan oporavka

Europska komisija je predložila 26. svibnja 2020. veliki plan oporavka za Europu koji se prvenstveno temelji na iskorištavanju svih mogućnosti proračuna Europske Unije kako bi pomogla u saniranju gospodarskih i socijalnih šteta koje su nastale zbog pandemije koronavirusa. Ideja je da zemljama članicama omogući što brži izlaz iz krize i postaviti temelje za modernu i održivu Europu. Europska komisija predlaže dvostruko djelovanje radi mobilizacije ulaganja preko:[109]

1. Next Generation EU – novi instrument za oporavak vrijedan 750 miljardi eura koji će uz pomoć novih sredstava prikupljenih na financijskim tržištima povećati financijsku moć proračuna Europske Unije u razdoblju od 2021.-2024. godine

2. Pojačani dugoročni proračun Europske Unije – za razdoblje od 2021.-2027. godine vrijedan 1100 miljardi eura

Proračun Europske Unije služit će kao pokretač oporavka i kao temelj otpornosti i kako bi se zajamčilo da odgovori na krizu budi efektivni, Europska komisija mobilizira niz instrumenata.

[108] *Coronavirus: Commission proposes to activate fiscal framework's general escape clause to respond to pandemic*, Europska komisija, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_499 (25.6.2020.)
[109] *Europski plan oporavka*, Europska komisija, https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirus-response/recovery-plan-europe_hr (19.9.2020.)

Europska Unija će sredstva usmjeriti tamo gdje su najkorisnija te će nadopunjavati i pojačavati trenutno uvedene mjere. Next Generation EU će se uvesti u tri stupca:[110]

1. Potpora za oporavak država članica – uključuje mehanizam za oporavak i otpornsot, pojačavanje programa ruralnog razvoja, pomoć za oporavak za koheziju i europska područja (REACT-EU)
2. Poticanje gospodarstva i potpora privatnim ulaganjima – korištenje instrumenata za potporu solventnosti, za strateška ulaganja i ojačati program InvestEU. Ovim putem pruža se potpora ključnim sektorima i tehnologijama, ulaže se u najvažnije lance vrijednosti i stabilizira se solventnost poduzeća
3. Pouke iz krize – pojačavanje programa za istraživanje, inovacije i vanjsko djelovanje, uvođenje novih programa za zdravlje će pružiti potporu ključnim programima za buduće krize i pomoći će globalnim partnerima

Europska komisija predlaže uvođenje i drugih različitih programa kako bi se omogućilo što bolje rješavanje problema koji su nastali zbog pandemije i njezinih posljedica, no koliko će njihova implementacija biti efektivna je pitanje vremena jer prognoze stručnjaka variraju.

[110] *Europski plan oporavka*, Europska komisija, https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirus-response/recovery-plan-europe_hr (19.9.2020.)

5.4. Prognoze za Europu i Republiku Hrvatsku

Zbog izbijanja pandemije koronavirusa gospodarstvo Europske Unije i Republike Hrvatske doživjet će duboku recesiju, bez obzira na brzom i sveobuhvatnom odgovoru za stabilizaciju i ublažavanje negativnih posljedica. Ukidanje ograničenja kretanja se odvija sporije nego što su prvenstvene prognoze pokazivale što nam govori da će posljedice za gospodarsku aktivnost u 2020. godini biti veće od očekivanih.

Prema ljetnoj gospodarskoj prognozi 2020. godine predviđa se da će se gospodarstvo europodručja smanjiti za 8,7%, dok u 2021. godini narasti za 6,1%. Sveukupno gospodarstvo Europske Unije, predviđa se smanjenje za 8,3% u 2020. te rast oko 5,8% u 2021. godini. [111]

Možemo zaključiti prema sadašnjim predviđanjima i usporedbom proljetnih prognoza da će gospodarstvo doživjeti smanjenje veće od očekivanih i da će rast u 2021. godini biti nešto slabiji. Utjecaj pandemije na gospodarstvo znatno se već osjetio u prvom tromjesečju 2020., iako je većina država članica počela uvoditi mjere ograničavanja kretanja tek sredinom ožujka 2020. godine što nam sugerira da će output gospodarstva biti znatno manji. Unatoč tome, podaci za svibanj i lipanj nam govore da je najteže razdoblje možda pred krajom. Očekuje se da će oporavak gospodarstva ubrzati u drugoj polovici 2020. godine, ali da će taj oporavak biti neujednačen među državama članicama.[112]

Prema navedenim činjenicama vidimo da je udar na gospodarstvo Europske Unije simetričan jer je pandemija koronavirusa pogodila sve države članice. No unatoč tome, očekuje se asimetričnost pada outputa u 2020. i jačine oporavka u 2021. godini. Razlike u opsegu posljedica pandemije i jačini oporavka među članicama bit će izraženije nego što se očekivalo prema prvim procjenama.[113]

[111] *Proljetna gospodarska prognoza 2020*., Europska komisija, https://ec.europa.eu/croatia/News/proljetna_gospodarska_prognoza_2020_duboka_i_neujednacena_recesija_te_nesiguran_oporavak_hr (20.9.2020.)
[112] Ibidem
[113] Ibidem

Predviđa se da će inflacija u europodručju iznositi 0,3% u 2020. i 1,1% u 2021. godini, dok u Europskoj Uniji inflacija će iznositi 0,6% u 2020. i 1,3% u 2021. godini.[114]

Naime, rizici povezani s prognozom su ogromni i pretežito negativni jer se u prognozi pretpostavlja da će se ublažavanje mjera ograničenja kretanja nastaviti i da neće biti „drugog vala“. Posljedice na tržište rada mogle bi biti dugoročne i mnoga poduzeća će imati problema s likvidnošću koja se mogu pretvoriti u probleme sa solventnošću. Financijska tržišta i njihova stabilnost je upitna i postoji rizik da države članice neće biti u mogućnosti uskladiti odgovore nacionalnih politika.[115]

Da zaključimo prognoze za Europu, ne možemo isključiti mogućnost da će oporavak biti brži od očekivanoga, posebno ako epidemiološka situacija to dozvoli, ali isto tako moramo uzeti u obzir veliku neizvjesnost i rizike koje trenutna kriza ima.

Pandemija koronavirusa je iznimno pogoršala ekonomske izglede Republike Hrvatske. Hrvatska je krizom pogođena nešto kasnije od velikih europskih gospodarstava, pa se realni BDP početkom godine blago smanjio na tromjesečnoj razini, pri čemu je pad gospodarstva generalno rezultat loših ostvarenja u ožujku, dok podaci sugeriraju na pad i tijekom travnja i svibnja. [116]

[114] *Proljetna gospodarska prognoza 2020.*, Europska komisija, https://ec.europa.eu/croatia/News/proljetna_gospodarska_prognoza_2020_duboka_i_neujednacena_recesija_te_nesiguran_oporavak_hr (20.9.2020.)
[115] Ibidem
[116] *Savjet HNB-a: Realni BDP u 2020.*, HNB, https://www.hnb.hr/-/savjet-hnb-a-realni-bdp-u-2020-mogao-bi-pasti-za-9-7-a-u-2021-ocekuje-se-rast-ekonomske-aktivnosti-za-6-2- (20.9.2020.)

Zbog ukidanja strogih epidemioloških mjera možemo očekivati da će se domaća potražnja početi oporavljati, ali smanjena inozemna potražnja (pogotovo u turizmu) usporit će i produžiti vrijeme oporavka, pa bi se realni BDP Hrvatske na razini cijele 2020. godine mogao smanjiti za 9,7%. Unatoč tome, prognoze za 2021. godinu sugestiraju da se očekuje godišnji rast gospodarske aktivnosti za 6,2%. [117]

Tijekom rada smo spomenuli kako pad broja zaposlenih osoba i povećanje stope nezaposlenosti neće omogućiti razinu ekonomske aktivnosti prije krize, ali uz pomoć mjera ekonomske politike Republika Hrvatska je ublažila negativne posljedice pandemije na gospodarstvo.

Isto tako, prema navedenim činjenicama možemo očekivati pritisak inflacije na gospodarstvo Republike Hrvatske. Tijekom 2020. godine očekuje se usporavanje prosječne godišnje inflacije potrošačkih cijena na -0,1% te u 2021. očekuje se ubrzanje na 0,7%. [118]

Možemo zaključiti da će Republika Hrvatska zbog negativnih utjecaja pandemije pasti u recesiju jer naše gospodarstvo u velikoj mjeri ovisi o turizmu koji je najviše pogođen od svih sektora. Širenje koronavirusa pogodilo je i ostale sektore hrvatskog gospodarstva, primarno ugostiteljstvo, industriju i promet. Nadalje, povećanje nezaposlenih osoba i stope nezaposlenosti će zadati udarac hrvatskom tržištu rada pa se može očekivati manji raspoloživi dohodak te manja osobna potrošnja.

Sve prognoze za Republiku Hrvatsku i Europsku Uniju su podložne promjenama koje uvelike ovise o razvoju situacije s koronavirusom, ali možemo istaknuti da smo prošli najgore razdoblje pandemije te nas čeka dugi put ka oporavku gospodarstva.

[117] *Savjet HNB-a: Realni BDP u 2020.*, HNB, https://www.hnb.hr/-/savjet-hnb-a-realni-bdp-u-2020-mogao-bi-pasti-za-9-7-a-u-2021-ocekuje-se-rast-ekonomske-aktivnosti-za-6-2- (20.9.2020.)
[118] Ibidem

6. ZAKLJUČAK

Globalno izbijanje pandemije COVID-19 virusa će zasigurno ostaviti duboke posljedice na svjetsku i hrvatsku ekonomiju. Ne postoji precizna prognoza negativnih utjecaja pandemije i svaka država će na svoj način iskusiti krizu.

Velika je odgovornost stavljena na cijeli zdravstveni sektor. Gospodarstvena kriza je uzrokovana padom agregatne ponude zbog prestanka ili ograničavanja rada u velikom djelu gospodarstva radi uvedenih mjera ublažavanja udara pandemije.

Za razliku od prijašnjih ekonomskih kriza, niti jedna nije zahvatila cijeli svijet i uzrokovala izniman pad gospodarskih aktivnosti kao zdravstvena kriza zbog korona virusa COVID-19.

Znamo da je recesija neizbježna, ali kakva će ona biti i kakav će oporavak biti je još uvijek nejasno. Naime, za precizne negativne učinke krize za Republiku Hrvatsku još uvijek postoji previše nepoznanica te jedino što se pozitivno može reći jest da će BDP u 2020. godini pasti i u 2021. godini početi rast. Potrebno je poduzeti sve makroekonomske ekspanzivne mjere monetarne i fiskalne politike da bi se spriječio iznimno veliki pad BDP-a. Prikazali smo da su iznimno bitne mjere fiskalne i monetarne politike za ublažavanje šokova, ali moramo naglasiti da su i te mjere vrlo ograničene.

Jedini način da se što prije suzbije utjecaj pandemije potrebne su primarno inovacije u zdravstvenom sektoru (poput cjepiva protiv COVID-19) da spase ugrožene živote zaraženih i pomognu stati na kraj ekonomskoj katastrofi uzrokovanoj mjerama socijalnog distanciranja i karantene. Sa ekonomske strane potrebne će biti inovacije u uvedenim mjerama ekonomske politike i razvijanje novih načina rada te osiguravanje pomoći svim poduzećima i građanima kojima je to najpotrebnije.

U radu smo prikazali kako Hrvatska narodna banka ima krucijalnu ulogu u ublažavanju mjera kao instrument Vlade RH i definirali smo mjere uz pomoć kojih Europska Unija planira suzbiti negativne posljedice. Hoće li navedene mjere zaista postići željene rezultate je pitanje vremena jer po svemu navedenom znamo da će ovo biti duboka globalna kriza s puno neizvjesnosti. Isto tako, uspješnost uvedenih mjera ekonomske

politike odredit će finalne troškove gospodarske krize na kućanstva i poduzeća te i brzinu izlaska iz krize nakon ukidanja uvedenih mjera. Zbog specifične ekonomske strukture RH, pandemija je potakla i dublja socijalna i ekonomska pitanja te bi ova kriza mogla potaknuti promjenu strukturu hrvatske ekonomije, ali ne u kratkom roku koji je u ovom trenutku u fokusu.

Važno je istaknuti da je tržište rada jedno od najsloženijih i najosjetljivijih tržišta i Republika Hrvatska se već dugi niz godina sučava s visokom stopom nezaposlenošću, pogotovo mladih osoba i on ostaje jedan od ključnih problema s kojima se sučavamo tijekom COVID-19 krize.

Za ekonomski oporavak u RH potrebno je poduzećima koji su ugašeni radi sigurnosnih mjera, dozvoliti početak rada jer bez proizvodnje nema ni BDP-a. Dok se to ne dogodi, uvedene mjere ekonomske politike će biti ograničene za sprječavanje produbljivanja gospodarske krize.

U vidu ograničenosti mjera možemo navesti dva osnovna i najvažnija kratkoročna cilja ekonomske politike u trenutnoj situaciji, a to su da se spriječi daljnji pad agregatne potražnje (AD) i da se spriječi pad agregatne ponude (AS). Naime, za ostvarivanje zadanih ciljeva bit će potrebna aktivacija svih mogućih instrumenata ekonomske politike. Broj uvedenih mjera bit će velik, ali primarni fokus u ovom trenutku treba biti koncentriran na brzi i efikasni gospodarski oporavak.

Vlada Republike Hrvatske i institucije (poput sveučilišta) trebale bi početi razmišljati o tome kako se nositi s neposrednim i dugotrajnim posljedicama COVID-19 krize, pogotovo na području nezaposlenosti. Potrebno je stvoriti značajne intervencije za pomoć novim nezaposlenicima, no zbog broja pojedinaca i obitelji koje su direktno pogođene krizom, taj proces će biti zahtjevan.

Možemo zaključiti da je potrebna globalna koordinacija i suradnja da se uspori širenje pandemije, ublaže negativne posljedice na gospodarstvo i ostvari najvažniji cilj od svega, spašavanje ljudskih života. Kroz rad analizirali smo prijašnje svjetske pandemije i njihove posljedice na svijet u nadi da ćemo pronaći sličnosti između njih i naučiti nešto novo što će pomoći u suočavanju s COVID-19 krizom.

7. SAŽETAK

Izbijanje globalne pandemije COVID-19 je apsolutno singularna pojava u bližoj ekonomskoj povijesti koja će ostaviti duboke tragove u svjetskom gospodarstvu. Svrha ovog završnog rada je prikazati negativne posljedice koje će zdravstvena kriza izazvati na hrvatsko gospodarstvo i mjere koje su potrebne da se situacija ublaži i stabilizira.

Uz to, kako bismo dobili širu sliku utjecaja pandemije na gospodarstvo prikazan je ekonomski aspekt dviju velikih pandemija – kuge, poznatije kao Crna smrt, i Španjolske gripe.

Isto tako, naveli smo koje instrumente Vlada RH mora koristiti da se smanje negativne posljedice. Pogledali smo i važnost Hrvatske narodne banke kao jednog od glavnih aktera u aktualnoj situaciji i koje promjene su se morale uvesti. Isto tako, opisali smo i mjere koje HBOR je uveo radi ublažavanja i stablizacije hrvatskog gospodarstva.

Analizirali smo procjene pada BDP-a i usporedili ga sa prethodnom godinom i došli smo do zaključka da će doći do rekordnog pada BDP-a. Unatoč tome, možemo reći da smo najgore razdoblje pandemije prošli i da smo na putu oporavka, bez obzira koliko će taj proces biti dugotrajan.

Istražili smo utjecaj pandemije na tržište rada i njezin utjecaj na rast stope nezaposlenih, problem s kojim se Republika Hrvatska sučava dugi niz godina.

Naveli smo ključne stavke koje je Europska Unija donijela da državama članicama pomogne u ovoj ekonomskoj katastrofi te koje će efekte te promjene imati.

COVID-19 pandemija je pogoršala ekonomske izglede Republike Hrvatske i Europe i postoje različite prognoze za Republiku Hrvatsku i Europu, ali mnogi se slažu da će doći do ozbiljne recesije.

Ključne riječi: *COVID-19, pandemija, gospodarstvo, makroekonomski utjecaj, gospodarska kriza, zdravstvena kriza,*

8. SUMMARY

The outbreak of a global pandemic caused by COVID-19 is without precedent and apsolutly singular in the whole economic history and it will leave deep scars on the world economy. The purpose of this paper is to examine the negative effects which this crisis will cause on the Croatian market and what measures must be taken to stabilize the situation.

We will take a close look at the previous global pandemics and show how they affected the world and the economy such as the Black Death and The Spanish Flu.

Furthermore, we will list the economy policies Croatian goverment must apply to negate the effects of the pandemic aswell as the Croatian central bank who is one oft he main actors at the present crisis and what changes they made to counter the crisis.

We have analyzed the estimates of GDP decline and compared it with the previous year and came to the conclusion that there would be a record decline in GDP. Nevertheless, we can say that we have gone through the worst period of the pandemic and are on the road to recovery, regardless of how long the process will take.

We investigated the impact of the pandemic on the labor market and its impact on the growth of the unemployment rate, a major problem that the Republic of Croatia has been facing for many years.

We will also define the crisis and how the European Union is taking care oft he situation in this global economic catastrophe and what effects will those newly implemented changes have.

The COVID-19 pandemic has worsened the economic prospects of the Republic of Croatia and Europe and although there are various forcecasts for both Croatia and Europe, many agree that there will be a serious recession coming for us all.

Key words: *COVID-19, pandemija, gospodarstvo, makroekonomski utjecaj, gospodarska kriza, zdravstvena kriza*

9. LITERATURA

1. Babić, M. (2007), *Makroekonomija*, Zagreb, Mate d.o.o.
2. Benedictow, O. (2005), *The Black Death: The Greatest Catastrophe Ever*, History Today, Vol. 55, https://www.historytoday.com/archive/black-death-greatest-catastrophe-ever (20. 6. 2020.)
3. Bićanić, I. (2017), *Kako su žene stvarale moderni kapitalizam nakon Crne smrti u XIV. stoljeću,* Arhivanalitika – Ekonomski lab, https://arhivanalitika.hr/blog/kako-su-zene-stvarale-moderni-kapitalizam-nakon-crne-smrti-u-xiv-stoljecu/ (22. 6. 2020.)
4. Bluestein, D. L. (2020.): *Journal of Vocational Behaviour: Unemployment in the time of COVID-19: A research agenda*, str. 2-4.
5. Brainerd, E.; Siegler, M. (2003): *The Economic Effect of the 1918 influezna epidemic*, CEPR DP No. 3791, str. 1-38., https://cepr.org/sites/default/files/news/FreeDP_20March.pdf (25. 6. 2020.)
6. Cimi, V. (2015), Gospodarstvo Hrvatske, Materijali s predavanja, Ekonomski fakultet u Osijeku, http://www.efos.unios.hr/gospodarstvo/wp-content/uploads/sites/201/2013/04/No_4_Ekonomska-politika.pdf (20.6.2019. 18:00)
7. Correia, S.; Luck, S.; Verner, E., *Pandemics Depress the Economy, Public Health Interventions Do Not: Evidence from the 1918 Flu* (5. lipnja, 2020), SSRN, str. 1-55., https://ssrn.com/abstract=3561560 (15. 7. 2020)
8. Cvetnić, Ž. i Savić, V. (2018), *Prije 100 godina španjolska gripa „majka" svih pandemija poharala je svijet*, Veterinarska stanica, Vol. 49 No. 5, 2018., str. 333-341., https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=325676 (23. 6. 2020.)
9. Čavrak, V. (2020.), *Makroekonomija krize COVID-19 i kako pristupiti njihovom rješavanju*, EFZG working paper series, No. 03, 2020., str. 1-19., https://vladimir-cavrak.from.hr/2020/04/09/makroekonomija-krize-covid-19/, (29. 6. 2020.)
10. Ćorić, B. (2020), *COVID 19: osnovni makroekonomski okvir za razumijevanje ekonomske krize i mjera makroekonomske politike*, EFST, str. 1-51. https://www.efst.unist.hr/en/o-fakultetu/novosti/upisi/artmid/675/articleid/5068, (27. 6. 2020.)

11. Dozan, J. (2020.), *Eurostat: stopa nezaposlenosti u Hrvatskoj*, Poslovni dnevnik, https://www.poslovni.hr/hrvatska/eurostat-stopa-nezaposlenosti-u-hrvatskoj-dosegnula-81-posto-4235575 (17.9.2020.)
12. Garrett, T. (2007.): *Economic Effects of the 1918. Influezna pandemic*, str. 19-20
13. Gould, G., Pyle, W. (1896), *Historic Epidemics. Anomalies and Curiosities of Medicine*, https://web.archive.org/web/20030216154359/http://etext.lib.virginia.edu/etcbin/toccer-new2?id=GouAnom.sgm&images=images/modeng&data=/texts/english/modeng/parsed&tag=public&part=18&division=div1 (20. 6. 2020.)
14. Hassel, J. (2020.), *Which countries have protected both health and the economy in the pandemic?*,Our World In Data, https://ourworldindata.org/covid-health-economy (16.9.2020.)
15. Kuhar, M. i Fatović-Ferenčić, S. (2020), *Pobjede i porazi: borbe s pandemijama virusnih bolesti tijekom posljednjih stotinu godina*, Liječnički vjesnik, Vol. 142 No. 3-4, str. 107-113., https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=346385 (23. 6. 2020.)
16. Munro, J. (2004), *Before and After the Black Death: Money, Prices, and Wages in Fourteenth-Century England*, New Approaches to the History of Late Medieval and Early Modern Europe: Selected Proceedings of Two International Conferences at The Royal Danish Academy of Sciences and Letters in Copenhagen, Historisk-filosofiske Meddelser , Vol. 104, (2009), https://mpra.ub.uni-muenchen.de/15748/1/MPRA_paper_15748.pdf (22. 6. 2020), str. 335.-364.
17. Ravančić, G. (2006), *Neka razmišljanja o posljedicama epidemije crne smrti 1348. godine u Dubrovniku*, Ekonomska i ekohistorija, Vol. 2, No. 1, str. 5-21., https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=76869 (22. 6. 2020)
18. Ravančić, G. (2007), *Historiografija o epidemiji Crne smrti s polovice 14. stoljeća*, Povijesni prilozi, Vol. 26 No. 33, str. 195-213., https://hrcak.srce.hr/18750 (22. 6. 2020.)
19. Rebillard. C. (2020.), *Tourism Trauma and COVID-19*, IMF, https://blogs.imf.org/2020/08/20/tourism-trauma-and-covid-19/ (17.9.2020.)

20. Shibata, I. (2020.), *Unemployment in todays recession compared to the Global Financial Crisis*, IMF, https://blogs.imf.org/2020/07/23/unemployment-in-todays-recession-compared-to-the-global-financial-crisis/ (16.9.2020.)
21. *De-coding the Black Death* (2001), BBC, http://news.bbc.co.uk/2/hi/health/1576875.stm (20. 6. 2020.)
22. Urednici History.com (History.com Editors) (2020), *Black Death*, *History*, https://www.history.com/topics/middle-ages/black-death , (20. 6. 2020.)
23. *The Economic Impact of the Black Death of 1347-1352*: https://msh.councilforeconed.org/documents/978-1-56183-758-8-activity-lesson-15.pdf (21.6.2020.)
24. Europski parlament, *COVID-19: Kako EU želi spriječiti nezaposlenost mladih?*, https://www.europarl.europa.eu/news/hr/headlines/society/20200709STO83004/covid-19-kako-eu-zeli-sprijeciti-nezaposlenost-mladih (17.9.2020.)
25. Učinci pandemije bolesti COVID-19 na društveno-ekonomske pokazatelje, DZS, https://www.dzs.hr/Hrv/Covid-19/bdp_1_q.html (2.7.2020.)
26. *Mjere monetarne politike*, HNB, https://www.hnb.hr/javnost-rada/covid-19/mjere-monetarne-politike (26.6.2020.)
27. *Mjere monetarne politike*, HNB, https://www.hnb.hr/javnost-rada/covid-19/mjere-monetarne-politike (26.6.2020.)
28. *Valutni swap*, HNB, https://www.hnb.hr/-/hnb-s-europskom-sredisnjom-bankom-dogovorio-uspostavljanje-valutnog-swapa (26.6.2020. 12:12)
29. *Savjet HNB-a: Stopa za obracun obvezne pricuve smanjena s 12 na 9*, HNB, https://www.hnb.hr/-/savjet-hnb-a-stopa-za-obracun-obvezne-pricuve-smanjena-s-12-na-9-(26.6.2020.)
30. *Otkup vrijednosnih papira nominalnog iznosa 9,529 milijardi kn*, HNB, https://www.hnb.hr/-/hnb-otkupio-vrijednosne-papire-rh-nominalnog-iznosa-9-529-milijardi-kuna (26.6.2020.)
31. Devizijska intervencija, HNB, https://www.hnb.hr/-/hnb-odrzao-deviznu-intervenci-3 (26.6.2020.)
32. *Mjere HBOR-a na COVID-19*, HBOR, https://www.hbor.hr/tema/pomoc-poduzetnicima-za-ublazavanje-negativnih-posljedica-nastalih-pandemijom-covid-19-virusa-koronavirusa/ (25.6.2020.)

33. *State Aid: Commision adopts Temporary Framework to enable Member States to further support the economy in the COVID-19 outbreak*, Europska komisija, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_496 (25.6.2020.)
34. *Učinci pandemije bolesti COVID-19 na društveno ekonomske pokazatelje*, DZS, https://www.dzs.hr/Hrv/Covid-19/bdp_2_q.html (20.9.2020.)
35. *Europski plan oporavka*, Europska komisija, https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirus-response/recovery-plan-europe_hr (19.9.2020.)
36. *Proljetna gospodarska prognoza 2020*., Europska komisija, https://ec.europa.eu/croatia/News/proljetna_gospodarska_prognoza_2020_duboka_i_neujednacena_recesija_te_nesiguran_oporavak_hr (20.9.2020.)
37. *Savjet HNB-a: Realni BDP u 2020.*, HNB, https://www.hnb.hr/-/savjet-hnb-a-realni-bdp-u-2020-mogao-bi-pasti-za-9-7-a-u-2021-ocekuje-se-rast-ekonomske-aktivnosti-za-6-2- (20.9.2020.)

10.POPIS SLIKA

Slika 1. Neoklasični Solow model (str. 12)
Slika 2. AK model (str. 13)
Slika 3. Tromjesečni rast BDP-a (str. 18)
Slika 4. Tromjesečni rast BDP-a iz 2008. i 2020. godine (str. 19)
Slika 5. Teorijska krivulja pandemije COVID-19 i krivulja recesije (str. 22)
Slika 6. Višestruki udari COVID-19 u ekonomskom kružnom toku (str. 23)
Slika 7. Postotni pad BDP u drugom kvartalu 2020. godine (str. 26)
Slika 8. Nezaposlenost i „teleworking“ tijekom globalne financijske krize i akutalne pandemije (str. 30)
Slika 9. Makroekonomski model AS-AD uklanjanja krize COVID-19 (str. 32)

11. POPIS TABLICA

1. Tablica 1. Mjere HNB za ublažavanje ekonomskih posljedica pandemije (str. 40)
2. Tablica 2. Mjere HBOR-a (str. 42)